ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΙ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Δ)ντής ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ | Χρόνος 1ος—'Αρ Φύλλου 2 | Τιμὴ Φύλλου Δραχ. 10000

ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΤΟΑ ΚΑΡΑΣΣΟ 58 - ΤΗΛ. 62-69 | ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1 Φεβρουαρίου 1944 | Συνδρομὴ Τρίμηνη 60.000

EMMANUEL DE CATHELINEAU

'Ο Γάλλος ποιητὴς 'Εμ. Κατελινώ, στρατιώτης τὸ 1916, περνῶντας ἀπὸ τὴν πατρίδα μας, ἔγραψε ἕνα τόμο ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνεπνεύσθηκε ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύση. Στὸ παρακάτω ποίημά, ποὺ ἐπιγράφεται «Θεσσαλονίκη» μάταια ζητᾶ ὁ ποιητὴς νὰ ἰδῆ στὴν πόλη μας κάτι καινούργιο ἢ μιὰ ἄλλη ἀναγέννηση γιὰ τὸ παλιό της ὄνειρο ἢ γιὰ τὴ δόξα της πιὰ τὴ νεκρή. Ἂν ξαναπέρασε ὅμως ἀργότερα, ἀντὶ γι' αὐτά, θὰ εἶδε μιὰ νέα Θεσσαλονίκη, συγχρονισμένη, πραγματικὴ νυφούλα τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἀκριβῶς, γιατί, ὅπως λέει κι' ὁ ἴδιος, «στὸ ἴδιο ρέμα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξαναμπῆ».

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Θεσσαλονίκη. 'Απρίλιος 1916

'Από τὴν πόλη ἀνάμεσα κι' ἀπὸ τὰ τείχη δίπλα
διάβηκα κι' εἶδα ἅγιους ναούς, ποὺ εὐώδιαζαν κεριά,
καὶ μάρμαρα πολύχρωμα καὶ θόλους, ποὺ ἀστράφταν,
λείψανα τέχνης καὶ καιρῶν, ποὺ ἐφύγαν, ἱερά.

Κι' ἀνάμεσα στὰ λείψανα, ποὺ σαῦρες τριγυρίζουν,
στοὺς θόλους, στοὺς παλιότοιχους καὶ μέσ' στὰ τόξ' αὐτὰ
τὴ νύχτα τούτη ἄπειρα φαντάσματα πλανιόνται
μὲ μάτια ἄδεια, ποὺ βλέμματα σκορποῦν ἀστραφτερά.

Κι' ἀπὸ ἕνα στόμα ὁλόδοντο μιὰ ὀχλαλοὴ σκορπιέται,
ποὺ ἀποζητᾶ τὸ τωρινὸ γιὰ τὸ παλιὸ ὄνειρό τους
καὶ μι' ἄλλη ἀναγέννηση γιὰ δόξα πιὸ νεκρή.

Τὸ παρελθὸν πιὰ μάταια ξυπνᾶ καὶ συγκινιέται,
Ποτὲ δὲν ξαναγύρισε καμιὰ ἱστορία πίσω.
Στὸ ἴδιο ρέμα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξαναμπῆ.

'Απόδοση ΠΕΡ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΥΑΚΙΝΘΟΙ

Theodor Storm

Παίζει ἡ μουσικὴ μακρυὰ, σ' ὅλες μου τὶς σκέψεις
τριγυρνᾶς ὡς σιωπηλὴ ἡ νύχτα ἔχει ἁπλωθεῖ
καὶ μοσχόπνοοι γύρω μου εὐωδοῦν οἱ ἄνθοί.
Νύσταξα. Ὅμως ἐσὺ πρέπει νὰ χορέψεις.

Τίποτα δὲ βρίσκεται νὰ τοὺς σταματήση
τὰ κεριὰ φεγγοβολοῦν, παίζει τὸ βιολί,
ἀργοσμίγουν οἱ σειρὲς σὲ χοροῦ μεθῦσι.
Πῶς ξανάψαν ὅλοι τους! Μὰ εἶσαι σὺ χλωμή.

Πρέπει νὰ χορέψης. Ὦ, μὴν πονᾶς ποὺ χέρια
ξένα στὴν καρδούλα σου θὰ σκιρτοῦν κοντά·
εἶδα τὸ φουστάνι σου τ' ἄσπρο νὰ πετᾶ,
τὸ κορμί σου ἀνάλαφρο νὰ περνάει αἰθέρια.

Κι' ὅλο ἐσένα ἀποζητοῦν ὅλες μου ὅλο οἱ σκέψεις
κι' ἀναβρύζει ἀρώματα ἡ νύχτα πιὸ γλυκὰ
τῶν ἀνθῶν πιὸ ὀνειρευτὴ φτάνει ἡ εὐωδιά.
Νύσταξα. Ὅμως ἐσὺ πρέπει νὰ χορέψεις.

Μετάφραση Κ. Λ.

ΣΤΟ ΦΥΛΛΟ ΤΟΥΤΟ:

ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΛΙΟΥ: **Ζαχ. Παπαντωνίου**
ΛΟΥΛΗ ΠΟΖΙΟΠΟΥΛΟΥ: **Wilatz Holmsen** ποίημα
ΒΑΣΟΥ ΜΟΡΦΗ: **Τὸ Δαχτυλίδι** ποίημα
ΒΑΣ. ΔΕΔΟΥΣΗ: **'Η Φοινικιὰ τοῦ Κ. Παλαμᾶ**
ΑΝΘΟΥ ΠΩΓΩΝΙΤΗ: **Χιμαιρικὴ 'Αλητεία** ποίημα
ΚΩΣΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ: **Κόσμοι**
EDMOND ZALOUX; **Σκέψεις.**
ΚΩΣΤΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ: **'Η Δημοτικὴ στὴν 'Επιστήμη τοῦ Δικαίου**
ΜΠΑΜΠΗ ΝΙΝΤΑ: **'Αλῆ Καγιὰμ**
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ: **Τείχη** ποίημα
ΣΤΥΛ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ: **'Ο 'Ανθρωπος τῆς Παραμμῆς**
ΠΑΝ. ΜΑΡΙΝΑΚΗ: **Κριτικὴ γιὰ τὶς παραστάσεις τοῦ Κρ. Θεάτρου**
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΛΠ.

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΤΟΥ κ. Γ. ΔΕΛΙΟΥ

Κάθε φορὰ ποὺ ἐπιχειροῦμε νὰ συλλάβουμε τή βαθύτερη πνευματικὴ οὐσία τοῦ ποιητή, τοῦ πεζογράφου, τοῦ καλλιτέχνη, ἢ ὅπως εἶπαν, «νὰ κάνουμε ἕνα βῆμα πρὸς τὴν καθαυτὴ ἀφηρημένη γνώση μας», δὲ μᾶς εἶναι εὔκολο νὰ παραγνωρίσουμε καὶ νὰ διαλύσουμε τὴν ἔννοια τῆς θρησκευτικότητας. Κυριαρχεῖ μέσα μας ἡ αἴσθηση, πὼς μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι συνυφασμένη ἡ ἀπομόνωση, ἡ αὐτοσυγκέντρωση, καὶ ἡ προσήλωση σ᾽ ἕνα ἀνώτερο αἴτημα τῆς τέχνης, σχεδὸν ἱερό. Μόλα ταῦτα, θὰ ἦταν πλάνη ἀσυγχώρητη νὰ θέλουμε νὰ μεταθέσουμε τὴν ποίηση καὶ τὴν πεζογραφία ἀπὸ τὴν κύρια γραμμὴ τῆς καθαρῆς τέχνης σ᾽ ἕνα σκοπὸ ἀπόλυτα κι᾽ ἀποκλειστικὰ ἠθικό νὰ θέλουμε δηλαδή, ν᾽ ἀνακαλύψουμε καὶ νὰ συναντήσουμε σ᾽ αὐτὴ μιὰ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς, ἢ ἔστω, καὶ τὴ διαφυγὴ πρὸς τὸ ὑπερανθρώπινο καὶ τὸ θεῖο.

Ἂς μὴ ζητοῦμε τὸν τρόπο νὰ προσθέσουμε στὴν ποίηση καὶ στὴ πεζογραφία βίαρη ἀνώτερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ φύση τους, ἡ ἰδιοσυστασία τους, τοὺς ἐπιτρέπει νὰ δέχωνται. Εἶναι θαρροῦμε, σφαλερὴ ἡ ἀντίληψη ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε τὸν ἔντεχνο λόγο ἕνα μέσο γιὰ τὴ ζωή, ὅπως εἶναι ἐξίσου σφαλερὴ ἡ ἀντίληψη πὼς πρέπει νὰ κάνουμε τὴ ζωὴ ἕνα μέσον ἁπλῶς γιὰ τὸν ἔντεχνο λόγο καὶ γιὰ τὴν ποίηση. Ὑπάρχει μιὰ ἄλλη θέση πιὸ σωστὴ καὶ πιὸ ἀληθινή. Ἡ θέση πὼς τὰ πράγματα ἀποκτοῦν ὅλη τὴν ἔκτασή τους, μὰ καὶ ὅλη τὴν ἔνταση τους στὸ πνευματικό μας σύμπαν, μόνο ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ εἰπωθοῦν καὶ θὰ μετουσιωθοῦν. Τὸ ἄξιο λοιπὸν ἰδιαίτερης προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος εἶναι, πῶς θὰ μπορέσει ὁ λογοτέχνης ν᾽ ἀποσπάσει ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἐκείνη τὴ μυστικὴ ἔκπληξη ποὺ κρύβουν καὶ ποὺ εἶναι κείνη ποὺ τὰ χαρακτηρίζει καὶ τὰ ἐκφράζει περισσότερο. Πῶς δηλ. θὰ τὰ πλησιάσει, πῶς θὰ τὰ συλλάβει, πῶς θὰ τὰ μεταπλάσσει, πῶς θὰ τὰ μεταμορφώσει, καὶ κάποτε, πῶς θὰ τὰ παραμορφώσει μέσα στὸ δικό του πνευματικὸ σύμπαν, γιὰ νὰ δώσει στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὴ μορφὴ τῶν δικῶν του ἐπινοήσεων, γιὰ νὰ δημιουργήσει ἕναν κόσμο πιὸ πραγματικὸ ἀπὸ τὴν καθαυτὴ ἔννοια ποὺ προσφέρει τὸ ἴδιο τὸ πραγματικό.

Ἀπὸ μιὰ τέτοια σκοπιὰ καὶ ἀφετηρία γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἐκτίμηση τοῦ λογοτεχνήματος, θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ προχωρήσουμε στὴν παρουσίαση τοῦ πεζογραφικοῦ ἔργου τοῦ λογοτέχνη ποὺ τὸ λύκειο τῶν Ἑλληνίδων τόσο σεμνὰ καὶ τόσο ἐπαγωγὰ θέλησε νὰ τιμήσει μὲ τὴ σημερινὴ συγκέντρωση (1). Μόνο ποὺ ἡ προσπάθειά μας αὐτὴ πλαισιωμένη σὲ χρονικὰ ὅρια κατ᾽ ἀνάγκη στενὰ καὶ περιορισμένα, φοβούμαστε πὼς παρ᾽ ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ θέλησή μας, δὲ θὰ κατορθώσει ν᾽ ἀποφύγει τὰ κενά, καὶ θ᾽ ἀφήσει στὴ σκιὰ, κι᾽ ἄλλα ἴσως χαρακτηριστικὰ σημεῖα, προκειμένου γιὰ τὸ Ζαχαρία Παπαντωνίου ποὺ σελάγισε καὶ λάμπρυνε ἐπὶ 40 χρόνια στὸ στερέωμα τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, σὰν ἕνα τάλαντο ρωμαλέο, πολυεδρικό, πολύτροπο. Πάντα θὰ εἶναι δύσκολο τὸ ἔργο τῆς κριτικῆς, τῆς τίμιας καὶ ἀνεπιρέαστης κριτικῆς, ποὺ πάει νὰ ἐπιβάλει νόμους στὴν καθαρὴ δημιουργία, στοὺς πολυάριθμους ἐκείνους παράγοντες, ποὺ δίνουν μιὰν ὀργανικὴ σύνθεση, καὶ σχηματίζουν τὴν ἑνότητα τοῦ ἔργου, ὅσο καὶ στὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ἐπιβλητικότητα καὶ τὸ κῦρος της—ὅσο βέβαια τέτοια ἐπιβλητικότητα καὶ τέτοιο κῦρος μπορεῖ νὰ περιέχει ἡ ἔννοια τῆς ἀλήθειας. Καὶ γιὰ νὰ κλείσουμε ἐδῶ τὸν κύκλο τῶν γενικώτερων στοχασμῶν μας γιὰ τὴν κριτική, ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ μιὰ ἀκόμα παρατήρηση, ἀνάλογη μ᾽ ἐκείνη ποὺ κάναμε γιὰ τὸ λογοτέχνη ἀναφορικὰ μὲ τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψη ποὺ ἔχει γιὰ τὸ πραγματικὸ καὶ τὸ συγκεκριμένο: Ὅπως λοιπὸν ὁ λογοτέχνης πάει ν᾽ ἀνακαλύψει τὸ μυστικὸ τῶν πραγμάτων, νὰ δημιουργήσει ἕνα κόσμο πιὸ πραγματικὸ ἀπὸ τὴν καθαυτὴ ἔννοια τοῦ πραγματικοῦ, ἔτσι καὶ ἡ κριτικὴ πάει νὰ εἰσχωρήσει σὲ κάποιες μυστικὲς περιοχὲς τοῦ λογοτεχνήματος, νὰ τὶς διαφωτίσει, νὰ τὶς ἀπομονώσει, νὰ τὶς θέσει κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς λεπτομερειακῆς ἔρευνας, γιὰ νὰ κάνει πιὸ σαφὲς ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται τὸ ἔργο, να τὸ φέρει πιὸ κοντὰ στὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη.

***

Κέντρο καὶ πυρήνας τῆς διηγηματογραφίας τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου στάθηκεν ἡ ἐπαρχιακὴ ζωή. Πρέπει τάχα νὰ ὑποθέσουμε πὼς τὸ γεγονὸς ὅτι γεννήθηκε στὸ Καρπενῆσι ἐρέθισε τόσο τὴ φαντασία του, κέντρισε τόσο τὴν ψυχή του, ὥστε νὰ αἰσθανθεῖ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψει στοὺς χαμένους παραδείσους τῆς παλιᾶς ζωῆς, ν᾽ ἀνακαλέσει στὴ μνήμη του ὅλες ἐκεῖνες τὶς γοητευτικὲς στιγμὲς ἀπὸ βιώματα κ᾽ ἐντυπώσεις ἀλησμόνητες; Ποιὸς ξέρει; Ὑπάρχουν καὶ ὑψώνονται κάποτε ἀπὸ τὸ ψυχοδιανοητικὸ ὑπέδαφος τοῦ δημιουργοῦ, κάποιες ἐπικλήσεις ποὺ τὸν καθοδηγοῦν στοὺς δαιδάλους κάποιου ἄμορφου κι᾽ ἀφηρημένου κόσμου· τοῦ κόσμου ποὺ σαλεύει στὴ φαντασία, καὶ ζητάει τὴ λύτρωση, τὴν κρυστάλλωση, καὶ τὴν ἐξωτερίσευσή του. Εἰδικώτερα στὴν περίπτωση τοῦ Παπαντωνίου, τὸ καθεστὼς αὐτὸ τοῦ ἄμορφου κόσμου γίνεται εὐκολώτερα ἀντιληπτό, ὅταν ἀναλογιστοῦμε πὼς ὁ λεπταίσθητος ἀλληλογράφος τῶν «Παρισινῶν γραμμάτων» κι᾽ ὁ ποιητὴς τῶν «Πεζῶν ρυθμῶν» κινήθηκε κ᾽ ἔζησε τὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του, γνώρισε τὸ θόρυβο καὶ τὴν τύρβη τῶν μεγάλων πόλεων, πλούτισε τὴ μάθησή του μὲ τὴν περιπλάνηση στὰ ξένα μουσεῖα, συγκινήθηκε ἀπὸ τὴν τέχνη, ἀπὸ τοὺς πολύμορφους καὶ ποικίλους τόνους τοῦ περιβάλλοντος. Στοὺς ἐξωτερικοὺς αὐτοὺς ἐρεθισμούς θὰ περίμενε κανεὶς νὰ συναντήσει τὰ προσχήματα καὶ τὶς παρορμήσεις γιὰ μιὰν ἀπήχηση στὴν προσπάθειά του νὰ ἐκφράσει πλαστικὰ τοὺς κόσμους τῆς φαντασίας του. Ἢ τοὐλάχιστο, θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ διακρίνει ἐκείνη τὴν ἐπίδραση, τὴν ἀκατανίκητη κάποτε, ποὺ νιώθει ὁ δημιουργός, καθὼς πάει νὰ μετουσιώσει τὶς καλλιτεχνικές του συγκινήσεις. Κι᾽ ὅμως στὴν περίπτωση τοῦ Παπαντωνίου δὲ συμβαίνει αὐτό. Ὁ Παπαντωνίου ἔμεινε ὁ «ἐπαρχιώτης». Ἀλλ᾽ ὁ ἐπαρχιώτης ὄχι μὲ τὴ στενὴ ἐκείνη ἔννοια τοῦ ἠθογράφου, ποὺ ἀπεικονίζει φωτογραφικὰ καὶ ξηρὰ ἕναν τύπο, μιὰ ζωή, μιὰ κατάσταση ἢ μιὰ στιγμὴ τῆς ἐποχῆς του, παρὰ μ᾽ ἐκείνη τὴν εὐκινησία στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀντικειμένου, μ᾽ ἐκείνη τὴν εὐγένεια στὴ μετάπλαση καὶ στὴ παρουσίαση τοῦ πραγματικοῦ, μ᾽ ἐκεῖνο τὸν πολιτισμένο τόνο στὴν ἀφήγηση. Ὁ Παπαντωνίου εἶδε τὴν ἐπαρχία ἀπὸ μιὰ περιωπή. Εἶδε τὰ χρώματά της, εἶδε τοὺς τύπους της, εἶδε τὰ ἰδιαίτερα περιστατικά της. εἶδε τὴν ὀμορφιά της. Ὅλ᾽ αὐτὰ ὅμως τὰ εἶδε ἐξωτερικά, στατικὰ θὰ λέγαμε, σὰν νὰ συγκινήθηκε ἀπὸ τὴ γραφικότητά τους, καὶ πρὸ πάντων, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ βρίσκεται σὲ μιὰν ἐπαφὴ μὲ τὴ ζωὴ αὐτή. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα θὰ τολμούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι δηλ. θέλησε νὰ σταθεῖ σὲ μιὰν ἀπόσταση ἀπὸ τὴ ζωή. Ἔτσι στὸν προσεκτικώτερο ἀναγνώστη γίνεται αἰσθητότερα κ᾽ εὐκολώτερα νοητὴ ἡ στάση τοῦ συγγραφέα, ὅταν θελήσει κανεὶς ν᾽ ἀναζητήσει τὰ βαθύτερα ἐλατήρια πότε στὸ ἀλαφρὸ μειδίαμα τοῦ ἄκακου εἰρωνιστὴ καὶ χιουμορίστα, καὶ πότε πάλι—σπάνια ὅμως—τοῦ σκληροῦ καὶ ἀδυσώπητου σαρκαστῆ. Κι᾽ ἀκόμα, πρόθεσή του βαθύτερη κ᾽ ἔκδηλη, δὲν εἶναι νὰ δημιουργήσει, νὰ πλάσει ὁπωσδήποτε τελειωμένους στὴ δημιουργική του φαντασία ἀνθρώπους ποὺ νὰ φιλοδοξοῦν τὴν ἐπιβίωση. Ὁ Παπαντωνίου, ἀπέβλεψε νὰ δώσει, νὰ σχεδιάσει μᾶλλον τύπους. Κινημένος λοιπὸν ἀπὸ μιὰ παρόμοια προδιάθεση, καὶ μὲ τὴ στάση τοῦ καλλιεργημένου ἀνθρώπου ποὺ ἀντικρύζει τὰ πράγματα ἀπὸ μιὰ περιωπή, διάλεξε τὰ πρόσωπα τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς, γιὰ νὰ ζωγραφίζει βέβαια κάποια ἤθη καὶ κάποια περιστατικά, γιὰ νὰ σταθεῖ σὲ κάποιες ἀνθρώπινες ἀδυναμίες μ᾽ ὅλο τὸ κωμικό τους στοιχεῖο, σὲ κάποια περιστατικὰ μὲ τὴ δική τους ἰδιοτυπία, γιὰ νὰ εἰκονίσει ἴσως λιγώτερο κάποιες καταστάσεις ψυχικές, μὰ περισσότερο γιὰ νὰ ἐκφράσει σχεδὸν τὸν ἑαυτό του, τὴν εὐαισθησία του, τὴν πνευματικότητά του, τὴν εὐφυΐα του καὶ κυρίως ν᾽ ἀναζητήσει νὰ ξανοίξει χώρους γιὰ νὰ δώσει διέξοδο σὲ μιὰν ἰδιαίτερα χαρακτηριστική του διάθεση: τὴ διάθεση μιᾶς λυρικῆς, μιᾶς ἀληθινὰ διονυσιακῆς φυσιολατρείας.

Ὑπάρχουν ἀλήθεια, ἀνάμεσά μας, ἐκεῖνοι ποὺ θεωροῦν πὼς ἐπιβάλλεται στὸ λογοτέχνη νὰ ἐπιστρέφει στὰ λίκνα καὶ στὰ κέντρα τῶν ἀρχικῶν του συγκινήσεων, στὰ θέλγητρα, στὴ γραφικότητα, καὶ τὴν ἰδιομορφία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, τοῦ ὑπαίθρου, τοῦ χωριοῦ. Γιατὶ πιστεύουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, πὼς δὲν ἐξαντλήθηκαν οἱ πηγὲς γιὰ τὴν ἀναπαράσταση τῆς ζωῆς μας αὐτῆς, καὶ πὼς ἔχουμε χρέος νὰ ἐξυμνήσουμε τὰ πρόσωπά της, νὰ δώσουμε τὸν πίνακα τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς μὲ τὸ καθαρὰ ἠθογραφικό της χρῶμα. Ἀδίσταχτα φρονοῦμε, πὼς εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἀνεξάντλητη ἡ πηγὴ τῆς ἔμπνευσης ἀπὸ τὰ κέντρα τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς. Μὲ μιὰ μικρὴ ἀλλὰ οὐσιώδη, κατὰ τὴν ἀντίληψή μας, παρατήρηση. Πὼς τὰ περίφημα αὐτὰ βιώματα ποὺ τόσο μᾶς ἀπασχολοῦν τὸν τελευταῖον καιρό, παύουν νὰ ἔχουν τὸν πλοῦτο καὶ τὴ σημασία ποὺ θέλουμε πάντα ν᾽ ἀποδίδουμε σ᾽ αὐτά, ὅταν στὴν ψυχικὴ κοίτη τοῦ δημιουργοῦ ὑπάρχει καὶ κινεῖται κάποιο δαιμόνιο ποὺ τὸν συνταράσσει κάθε στιγμὴ κι᾽ ἀνυπομονεῖ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸ σκοτάδι, νὰ φτάσει ὥς τὴν ἐπιφάνεια. Ἕνα δαιμόνιο ποὺ δίνει φτερὰ στὴ φαντασία, καὶ μάτια στὴν ψυχὴ τοῦ δημιουργοῦ γιὰ ν᾽ ἀντικρύζει καινούργια κάθε φορὰ δράματα καὶ νὰ δίνει περιεχόμενο στὴν ἐμπειρία τῆς ζωῆς του. Σ᾽ ὁποια ὅμως κατεύθυνση κι᾽ ἂν στρέψει τὸν προβολέα τῆς ἔρευνάς του ὁ δημιουργός, εἴτε στὴν ἐπαρχιακὴ καὶ στὴ ζωὴ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, εἴτε στὴν ἀνώτερη ὅσο καὶ στὴ λαϊκὴ τάξη, δὲ μπορεῖ νὰ λησμονήσει μιὰ περιοχὴ πιὸ ἐσωτερικὴ κι᾽ ἀναμφισβήτητα πιὸ ἐκφραστική: Τὸν ἄνθρωπο σ᾽ ὅλη τὴ φευγαλεότητά του, τὸν ἄνθρωπο σ᾽ ὅλη τὴ σύσταση καὶ σὲ ὅλες τὶς ὄψεις τοῦ ψυχικοῦ, τοῦ συναισθηματικοῦ, τοῦ διανοητικοῦ του κόσμου. Κι᾽ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κυρίως, ἀπουσιάζει ἀπὸ τὰ περισσότερα ἔργα τῆς λογοτεχνίας μας.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσουμε νὰ σταθοῦμε πιὸ ἐξεταστικὰ στὸν πλασματικὸ κόσμο τῶν διηγημάτων τοῦ Παπαντωνίου μὲ τὴν ἴδια ἐδαφικὴ ὁμοιογένεια καὶ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ συνέχεια, κι᾽ ὅταν δηλ. τοποθετεῖται στὴν ἐπαρχιακὴ ζωὴ κι᾽ ὅταν μεταφέρεται στὶς λαϊκὲς συνοικίες τῆς Ἀθήνας, μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ προσέξουμε μιὰ ἰδιαίτερη ροπὴ καὶ μιὰ στάση τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα. Πῶς πρέπει νὰ ἑρμηνεύσουμε ἐκεῖνο τὸ μειδίαμα τοῦ εἰρωνιστὴ μὲ τὸ ὁποῖο ἀντίκρυσε τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν περιωπὴ τοῦ καλλιεργημένου ἀνθρώπου; Σὰ μιὰ πικρία τάχα, καὶ σὰ μιὰν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸ μέλλον, ἢ σὰ μιὰν αἰσιοδοξία καὶ σὰ μιὰν εὐχαρίστηση ἀπὸ τὸν ἑαυτό του,

(1) Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1940.

ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις τῆς ἰδιαίτερης ζωῆς του; Ἡ ἀπάντηση δὲ μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἄμεσα. Κι' ὁ λόγος εἶναι κάπως φανερός. Τὸ μόνο ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο ποὺ φτάνει ὥς τὴν ἐπιφάνεια τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ συγγραφέα, εἶναι ἡ λατρευτική του διάθεση γιὰ τὴν ὀμορφιὰ τῆς φύσης, γιὰ τὴ γραφικὴ παράσταση τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων· μιὰ διάθεση φυσικά, ποὺ παραμερίζει σὰ νὰ θέτει στὴ σκιὰ τὶς ἰδιαίτερες ἐξομολογήσεις τῆς ψυχικῆς του ζωῆς.

*
* *

Ἡ διηγηματογραφία τοῦ Παπαντωνίου, γενικώτερα ἀντικρυζόμενη εἶναι ἀντικειμενική. Δὲ μποροῦμε λόγου χάρη νὰ διακρίνουμε ἂν κι' ὥς ποιὸ σημεῖο ἔνιωσε τὸ καταθλιπτικὸ βάρος μιᾶς ἐποχῆς, τῆς ἐποχῆς τῶν πιὸ κρίσιμων χρόνων ἔπειτα ἀπὸ τὸ μεγάλο πόλεμο, ἢ ἄν, κι' ὥς ποιὸ σημεῖο στάθηκε διστακτικὸς καὶ περίφοβος ἀκούοντας κρυφὰ καὶ μὲ σφιγμένη τὴν ψυχὴ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδιᾶς, κι' ἀκόμα ἄν μαζὶ μὲ ἄλλους λικνίστηκε μὲ τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς λαχτάρες γιὰ κάποιες μέρες καλύτερες. Ὁ Παπαντωνίου—πρέπει ἴσως νὰ συμπεράνουμε—μ' ὅλα τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ ἐφόδια, δὲν εἶχε τὸ θάρρος ν' ἀντικρύσει κατὰ πρόσωπο τὴ ζωή. Μ' ἐκεῖνο τὸ εὐτυχισμένο χαμόγελό του ποὺ ἐκφράζει μιὰν ἐνδόμυχη ἀδιαφορία, θέλησε νὰ δημιουργήσει τὸ ἰδεῶδες γι' αὐτὸν περιβάλλον—τὸ πενιχρό ἴσως γιὰ ἐμπνεύσεις—τὸ πλούσιο ὅμως σὲ χυμοὺς ζωῆς ὅταν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ τοῦ δώσουμε ὅλη τὴ ζωντάνεια κι' ὅλο τὸν ὁπλισμὸ τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Παπαντωνίου εἶδε τὴ ζωὴ σὰ θυμόσοφος καὶ σκεπτικὸς τὶς περισσότερες φορές. Μὲ μιὰν ἴσως ἐξαίρεση: Πῶς ἡ συντηρητικότητά του καὶ ἡ ἐγκράτειά του ξεπερνοῦσεν ἀπροσμέτρητα τὰ ὅρια τῆς προδιάθεσής του αὐτῆς κάθε φορὰ ποὺ ἀποφάσιζε νὰ ὑμνήσει τὸ φυσικὸ φαινόμενο, νὰ χαρεῖ αἰσθητικὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴ χάρη τοῦ ἀντικειμένου. Ἕνας αἰσθητικὸς τοῦ ἀναστήματος τοῦ Παπαντωνίου δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ εἶχεν ἐκτιμήσει ἀπόλυτα τὴν ἀξία ἐκείνου ποὺ σημειώναμε πρὶν ἀπὸ λίγο, πῶς τὰ πράγματα ἀποκτοῦν ὅλη τὴν ἔκτασή τους στὸ πνευματικό μας σύμπαν μόνο ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ εἰπωθοῦν, θὰ μετουσιωθοῦν, θὰ ἐξαϋλωθοῦν, θὰ γίνουν τέχνη.

Τὶ θὰ εἴχαμε νὰ δοῦμε τώρα σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ διηγήματά, ποὺ εἶναι σὰν προσφορὰ τοῦ συγγραφέα; Ὁ Παπαντωνίου μᾶς ἔδωσε εἰκόνες, καὶ ποιητικὲς στιγμές, μᾶς παρουσίασε τὴ χαρὰ τῶν χρωμάτων, τὴ γοητεία καὶ τὴν ψυχικὴ εὐφροσύνη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση. Ἀλλὰ δὲν ἀπομόνωσε τὸ τραγικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, δὲ δοκίμασε τὶς ἐσωτερικὲς ἐκεῖνες θεωρήσεις γιὰ νὰ δώσει ἀποσπάσματα καὶ περίληψη τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τοῦ ἀνθρώπου, δὲν περιπλανήθηκε στὶς μυστικὲς περιοχὲς τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς, δὲν καταλήφθηκε ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀνησυχία μήπως ἀφήσει στὴ σκιὰ κάποιες πτυχὲς ποὺ κρύβουν ἕνα βαθύτερο νόημα, μιὰ ξεχωριστὴ συγκίνηση, μιὰ λεπτομέρεια ἱκανὴ νὰ μᾶς δώσει τὴν εὐκαιρία ν' ἀντικρύσουμε κι' ἄλλους ὁρίζοντες. Μὲ μιὰ λέξη δὲν ἔγινε ὁ εὐαίσθητος ποιητὴς τοῦ ἀθέατου ὅπως ὑπῆρξε ὁ ὑμνητὴς κι' ὁ ποιητὴς τοῦ φυσικοῦ φαινομένου.

(Ἔχει συνέχεια)

ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ

WILATZ HOLMSEN *

Ἔχω ἕνα τραπέζι σὲ μιὰ κάμαρα
τὰ μεγάλα τὰ ἔργα μου νὰ γράφω.
Ἔχω ἕνα κρεββάτι, δυὸ καθίσματα
κι' ἕνα κάδρο ἀπὸ ἄσημο ζωγράφο.

Ἔχω ἕνα μπαλκόνι, ποὺ τὰ κάγκελα
βλέπουν—φυσικά του—πρὸς τὸ δρόμο,
ἔχω τὰ βουνὰ μακρυά, τὰ σύννεφα
καὶ μιὰ μυῖγα πάνω δῶ στὸν ὦμο.

Ἔχω κι' ἔχω. Μόνο νὰ κατάφερνα
νὰ πεφτε ἡ καρδιά μου στὸ τραπέζι,
νὰ μετράει—ρολόϊ αὐτὴ—τὶς ὧρες μου
καὶ μ' αὐτὴ ἡ γυναῖκα μου νὰ παίζει.

ΛΟΥΛΗΣ ΠΟΖΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙΑ

Κίνησεν ἀπ' τὴ μακρυνή του χώρα
ὁ νιὸς ταξιδευτὴς νάρθῃ στὴν Πόλη
ποὺ τὴ θαυμάζουν ὅλοι.
Δάρθηκε μὲ τὸν ἄνεμο, τὴ μπόρα
στὴν νύχτιαν ὥρα
κι' ἦρθε στὴν Πόλη.

Ξεπέζεψε στοῦ χρυσικοῦ τὴ θύρα
ποὺ σὰν κι' αὐτὸν τεχνίτης καὶ μεγάλος
δὲν ἦταν ἄλλος.
Δένει τὸ μάλαμα, τ' ἀσῆμι γύρα
σὲ στέμμα βασιλιᾶ καὶ σὲ πορφύρα,
εἶναι μεγάλος.

—Τὸ σμάλτο δούλεψε μέσ' στ' ἀργαστῆρι
ἄξιε τεχνίτη, μὲ τ' ἀσῆμι ἀντάμα
φτιάξε ἕνα θᾶμα·
κάποια προσμένει στοῦ χωριοῦ ἕνα παραθύρι
καλέ μου κύρη
καὶ τὄχω τᾶμα.

—Νιέ μου ταξιδευτὴ καὶ παλλικάρι
σᾶν τι νὰ θὲς βραχιόλι γιὰ καδένα;
πές το σὲ μένα·
ἂν λόχῃ καὶ τὸ θὲς γιὰ χάρη
μιᾶς ἀδελφῆς ποὺ εἶναι σου καμάρι,
νᾶναι καδένα.

—Φτιάξε, τεχνίτη, ἀκριβὰ δυὸ δαχτυλίδια
ἀστραφτερὰ πῶς λάμπει τὸ νιὸ μάτι
πάνω σὲ ἄτι·
φύσηξε στὸ χρυσάφι τὴν ψυχὴ τὴν ἴδια
γιατ' εἶναι τοῦ ἀρραβῶνα δαχτυλίδια.
..... Λάμπει τὸ μάτι....

ΒΑΣΟΣ ΜΟΡΦΗΣ

* Ἥρως ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Κνοὺτ Χάμσου «Δυνάμεις ποὺ μάχονται».

Η "ΦΟΙΝΙΚΙΑ,, ΤΟΥ Κ. ΠΑΛΑΜΑ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ *

ΤΟΥ ΒΑΣ. ΔΕΔΟΥΣΗ

β' στροφὴ

Τὰ καταχώνιαζε ὅλα γύρω τὸ λιοπύρι,
ἐδῶ κ' ἐκεῖ ψάχνανε λαίμαργες ἀκρίδες,
κ' ἦρθε βροχὴ καὶ τἄνθια, ποὺ εἶχαν ἀ-
[χνογύρει,
ξυπνοῦνε καὶ ποτίζονται δροσοσταλίδες.
Κ' ὕστερ' ἀκόμα πιὸ γλαυκὸ τὸ πανηγύρι
τοῦ ξάστερου οὐρανοῦ ξαναρχισμένο τὸ
[εἶδες·
Τρικυμιστὴ μόνο ἡ κορφή σου ἀνάρια ἀ-
[νάρια
σταλοβολάει ἀδρὰ βροχομαργαριτάρια.

2. Τὸ νόημα τῆς στροφῆς αὐτῆς εἶναι φανερό. Πρὶν ἀπ' τὴ βροχὴ τὸ λιοπύρι τὰ καταχώνιαζε (τὰ ἀποκάρωνε, τὰ ἔκανε νὰ λιποθυμοῦν, νὰ πέφτουν σὲ λήθαργο) ὅλα τὰ γύρω πλάσματα καὶ οἱ ἀκρίδες ψάχνανε λαίμαργα δῶ κι' ἐκεῖ γιὰ νὰ φᾶνε—εἰκόνα τῆς καταστροφῆς! Τὰ λουλουδάκια ὅμως κάτου ἀπὸ τὸν ἥσκιο τῆς Φοινικιᾶς δὲν ὑπόφεραν, ἐπροστατεύονταν. Καὶ τότε ἦρθε βροχή, ψιλὴ βροχή. Ἡ κατάσταση ἄλλαξε. Τὰ ἄλλα τὰ ἄνθια ποὺ εἶχαν καταχωνιασθῆ σὲ ὕπνο ἀπὸ τὴ ζέστη, τώρα ξυπνοῦνε καὶ ποτίζονται δροσοσταλίδες. Ἡ ἀτμόσφαιρα λαμπικάρισε, ξαστέρωσε ὁ οὐρανὸς καὶ πῆρε πανηγυρικὴ ὄψη, ἔγινε πιὸ γλαυκὸς ἀπὸ πρὶν. «Καὶ ἡ κορφή σου—λένε τὰ λουλουδάκια στὴ Φοινικιά—τρικυμιστὴ (ἤτοι καθὼς κουνιέται ἀπὸ τὸν ἀέρα) σταλοβολάει (ρίχνει κάτω στάλες) ἀδρὰ βροχομαργαριτάρια (σὰ χοντρὰ μαργαριτάρια), καὶ οἱ στάλες αὐτὲς εἶναι ἀπὸ τὴ βροχή, ποὺ καθὼς ἔπεφτε προηγουμένως ἐσκάλωνε στοὺς κλάδους σου, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κορφή σου». Ἔτσι τὰ λουλουδάκια δὲν ποτίσθηκαν δροσοσταλίδες ὅπως τἄλλα τὰ γύρω ἄνθη, κι ὄχι μόνο αὐτό, παρὰ ἡ βροχὴ πέφτει τώρα ἐπάνω τους μὲ χοντρὲς σταλαματιές. Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα. Κι αὐτὰ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ διαμαρτύρονται τὰ λουλουδάκια γιὰ τὴν κακή τους τύχη.

γ' στροφὴ

Λαμποκοπάει ἀνάσταση τὸ περιβόλι,
κάθε πουλὶ ὀνειρεύεται πῶς εἶν' ἀηδόνι,
μονάχα πέφτει ἀπὸ τὰ ὕψη σου σὰ βόλι
τὸ μαργαριταρένιο στάλαμα καὶ—ὦ πόνοι!
ὅλων κορῶνα τοὺς φορεῖ τὸ δροσοβόλι,
ὅλα τὸ γάργαρο νερὸ τὰ μπαλσαμώνει.
Γιατὶ σ' ἐμᾶς ἡ θεία τῶν ὅλων καλωσύνη
γίνεται λάβωμα κι ἀρρώστια καὶ καμίνι;

3. Στὴ στροφὴ αὐτὴ ξεσπάει τὸ παράπονο πρὸς τὴ φοινικιά.

«Τὸ περιβόλι γιορτάζει τὴν ἀνάστασή του, λαμποκοπάει ἀπὸ τὴ χαρά του. Κάθε πουλὶ ὀνειρεύεται πῶς εἶναι ἀηδόνι, καὶ κελαηδεῖ μ' ὅλη τὴ δύναμί του. Σ' ἐμᾶς ὅμως πέφτει ἀπὸ τὰ ὕψη σου—κι ἑπομένως μὲ μεγάλη δύναμη—τὸ χοντρὸ στάλαμα (ἀδρὰ βροχομαργαριτάρι) καὶ μᾶς χτυπάει, ὅλο τὸ περιβόλι χαίρεται κι ἐμεῖς δεχόμαστε φοβερὰ χτυπήματα. Οἱ πόνοι μας εἶναι μεγάλοι, ἐμεῖς ὑποφέρουμε, ἐνῶ ὅλα τἄλλα πλάσματα χαίρονται, (καὶ ἡ ἀντίθεση αὐτὴ διπλασιάζει τὸν πόνο). Ὅλα τἄλλα φοροῦν κορῶνα (στέμμα) ἀπὸ δροσοσταλίδες (ποὺ λαμποκοποῦν στὸν ἥλιο σὰ διαμάντια). Τὸ γάργαρο νερὸ ὅλα τἄλλα τὰ μπαλσαμώνει. Γιατὶ ἐμᾶς ἡ βροχὴ ποὺ εἶναι γιὰ ὅλα θεία καλωσύνη (χαρὰ θεοῦ, θεϊκὴ εὐεργεσία), γιατὶ μᾶς λαβώνει ἐμᾶς καὶ μᾶς καίει (καμίνι) καὶ μᾶς ἀρρωσταίνει; Ἡ θεία τῶν ὅλων καλωσύνη εἶναι ἡ βροχὴ στὴ συγκεκριμένη αὐτὴ περίσταση, ποὺ εἶναι γιὰ ὅλα τἄλλα εὐεργετικὴ καὶ μονάχα γιὰ τὰ λουλουδάκια εἶναι καταστροφική. Δὲ χρειάζεται λοιπὸν καμιὰ μεταφυσικὴ ἢ συμβολικὴ ἑρμηνεία τοῦ στίχου αὐτοῦ.

δ' στροφὴ

Πόσο σκληρὰ χτυπάει τὸ βόλι τὸ δικό σου!
Κανέν' αὐτὶ ψηλά, κανένα μάτι ἐμπρός μας.
Ζοῦμε στὸν ἥσκιο σου, ἕνας κόσμος ὁ κορ-
[μός σου,
τὸ στέμμα σου οὐρανὸς μὲ τἄστρα ὁ οὐ-
[ρανός μας.
Θεὸς ἀλύπητος ἂν εἶσαι φανερώσου.
Ἂν ὄχι, γνέψε μας, καὶ μιὰ γαλήνη δός μας.
Καὶ μὴ σκοτώνεις μας ἀγάλια ἀγάλια, ἢ
[δράμε
καὶ ρῖξε μας νεροποντὴ μὲ μιᾶς νὰ πᾶμε!

4. «Τὸ βόλι προέρχεται ἀπὸ σένα», συμπεραίνουν τὰ λουλουδάκια. «Ἐσὺ εἶσαι ἡ αἰτία ποὺ ἡ βροχὴ μεταβάλλεται γιὰ μᾶς σὲ βόλια καὶ μᾶς χτυπάει τόσο σκληρά». Δὲν παίρνουν ὅμως καμιὰν ἀπάντηση ἀπὸ τὴ Φοινικιά. Αὐτὴ δὲν ἀκούει τὸ παράπονό τους οὔτε τὰ κοιτάζει. «Δὲν ἔχεις λοιπόν, ἐκεῖ ψηλὰ στὰ κλαδιά σου, κανένα αὐτὶ γιὰ νὰ μᾶς ἀκούσει καὶ δὲ ρίχνης κανένα βλέμμα (μάτι) σὲ μᾶς. Ζοῦμε στὸν ἥσκιο σου καὶ κόσμος γιὰ μᾶς εἶναι ὁ κορμός σου, καὶ οὐρανός μας εἶναι ἡ κορφή σου (το στέμμα σου) ποὺ μὲ τὰ καμαρωτὰ κλαδιά της σχηματίζει ἐπάνω μας ἕνα θόλο,

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο σελὶς 3

σὰν τὸν οὐράνιο, ποὺ εἶναι γεμάτος ἄστρα. Ἂν εἶσαι θεὸς σκληρὸς καί ἀλύπητος φανέρωσέ το σὲ μᾶς. Ἂν ὄχι, ἂν εἶσαι ὁ καλὸς θεός μας, γνέψε το σὲ μᾶς γιὰ νὰ ἡσυχάσουμε, δός μας κάποια γαλήνη, καὶ μὴ μᾶς σκοτώνεις ἀγάλια—ἀγάλια μ' αὐτὲς τὶς χοντρὲς σταλαματιές. Ἢ τοὐλάχιστον σπεῦσε νὰ μᾶς ρίξῃς μὲ μιᾶς ὅλη τὴ βροχὴ ποὺ ἔχεις στὴν κορφή σου, σὰ νεροποντή, νὰ πεθάνουμε (νὰ πᾶμε!) μιὰ ὥρ' ἀρχήτερα» Καθὼς βλέπουμε καὶ στὴ δ' στροφὴ ἐξακολουθεῖ τὸ παράπονο τῶν λουλουδιῶν: Ὁ ποιητὴς μιλάει ἀποκλειστικὰ γιὰ λογαριασμὸ τῶν λουλουδιῶν. Κάθε φιλοσοφικὴ ἀναζήτηση ἕως ἐδῶ εἶναι ματαία. Πραγματικῶς γιὰ τὰ μικρὰ λουλουδάκια ἡ Φοινικιὰ φαντάζει σὰ θεός, οἱ σκέψεις τῶν λουλουδιῶν εἶναι φυσικές, δηλαδὴ ἂν μποροῦσαν νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ μιλήσουν, αὐτὰ θὰ ἔλεγαν πρὸς τὴ Φοινικιά, ποὺ ὑψώνεται μεγάλη καὶ περήφανη ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους.

ε' στροφὴ

Σὰν πληρωμὴ εἶν' ὁ πόνος μας καὶ σὰ βρε-
[τῆκι,
τῆς ἁρμονίας μᾶς ἐσφράγισεν ἡ χρυσῆ
[βοῦλλα.
Ἐνῶ μᾶς ἐγγίζει ὁ Χάρος, μᾶς θεριεύει ἡ
[Νίκη,
τρέμομε, χαῖρε, τοῦ ρυθμοῦ ἱερὴ τρεμοῦλα!
Καταχωμένο, ἀνήλιαγο ζῆ τὸ σκουλῆκι
γιὰ νὰ χαρῆ μεταξοφτέρουγη ψυχοῦλα
μιὰν ὥρα τὴν ὡραία ζωή, καὶ νὰ πεθάνη
—Τὸ χάσμα τῆς πληγῆς μας γίνεται συν-
]τριβάνι.

5. Στὴ στροφὴ αὐτὴ ἔγινε ἡ ταύτιση τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸ ἀντικείμενο, ὁ ποιητὴς καὶ τὰ λουλουδάκια γίνονται ἕνα. Ἡ μειονεκτικὴ θέση τους ἀπέναντι τοῦ ἄλλου κόσμου, τοὺς φέρνει τὸ φυσικὸ παράπονο, τὸν πόνο. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ αἴσθημα τοῦτο τῆς μειονεξίας τὰ κάνει νὰ ἐντείνουν τὴ δύναμή τους γιὰ ν' ἀποχτήσουν ὑπεροχὴ κάπου ἀλλοῦ, στὸν κόσμο τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ—στὴν τέχνη. Ὁ πόνος τῶν λουλουδιῶν, ὅπως τὸν ἔνιωσε ὁ ποιητής, τοῦ φέρνει στὴ μνήμη τὸν δικό του τὸν πόνο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού οἱ γυναῖκες, ὅταν πηγαίνουν νὰ μοιρολογήσουν ἕνα ξένον νεκρό, θυμοῦνται καὶ τὸ δικό τους τὸν πεθαμένο καὶ λένε τὸ δικό τους τὸ μοιρολόγι γιὰ τὸ δικό τους πένθος, ἔτσι κι ὁ ποιητὴς ἐδῶ.

Ἡ τύχη τῶν λουλουδιῶν εἶναι καὶ δική του τύχη. Ὅπως ἐκεῖνα ἔτσι κι αὐτὸς εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ πανηγύρι τῆς ζωῆς. (Βλέπε «Πανηγύρι στὰ σπάρτα», καὶ «Στὴν ἀκροποταμιὰ ὁ παράλυτος» τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς). Ὁ ποιητὴς ἀντὶ νὰ λυγίση καὶ νὰ συντριβῆ ἀπὸ τὸν πόνο, δημιουργεῖ αὐτὸς ἀπὸ τὸν πόνο μιὰ πηγὴ χαρᾶς κι ἔτσι βγαίνει νικητής, τὸν πόνο του τὸν μετουσιώνει σὲ τραγοῦδι, καὶ μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ ὑψώνεται σὲ ἄλλο κόσμο, τὸν κόσμο τῆς τέχνης. Αὐτὴ εἶναι ἡ κοινὴ μοῖρα πολλῶν καλλιτεχνῶν.

«Ὁ πόνος μας—λένε τὰ λουλουδάκια—δὲν εἶναι τιμωρία, εἶναι ἀμοιβὴ (πληρωμὴ) καὶ θησαυρὸς (βρετῆκι). Καὶ τοῦτο γιατὶ μᾶς ἐσφράγισεν ἡ χρυσὴ βοῦλλα τῆς ἁρμονίας, ἐπήραμε τὴ σφραγῖδα τὴ χρυσῆ τῆς ποίησης, καὶ ἀπ' τὸν πόνο μας ἀντλοῦμε τὴν ἔμπνευσή μας καὶ δημιουργοῦμε τὰ τραγούδια μας. Κι ἐνῶ ὁ πόνος μᾶς ὁδηγεῖ στὸ θάνατο, στὸ χαμὸ (χάρος), ἐμεῖς τὴ φυσικὴ αὐτὴ ἧττα, τὴ μεταβάλλομε σὲ πνευματικὴ νίκη. Ἡ φυσικὴ τρεμοῦλα μας—ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ βαθὺ πόνο, γίνεται συγκίνηση καλλιτεχνική, ἱερὴ τρεμοῦλα τῆς ποίησης (ρυθμοῦ), καὶ τὴ χαιρόμαστε (χαῖρε). Τὶ σημασία ἔχει ὁ φυσικός θάνατος ποὺ θἄρθει σύντομα ἢ ἀργά; Ἀρκεῖ ὅτι ἐζήσαμε μέσα στὴν ὀμορφιὰ τῆς τέχνης, ὅπως καὶ τὸ σκουλῆκι ζῆ κλεισμένο καὶ ἀνήλιαγο μέσα στὸ βόμβυκά του καὶ προορισμός του εἶναι νὰ βγῆ μιὰ μέρα μεταμορφωμένο σὲ μεταξοφτέρουγη πεταλοῦδα (ψυχοῦλα) γιὰ νὰ ζήση καὶ νὰ χαρῆ μιὰ ὥρα τὴν ὡραία ζωὴ τῆς πεταλούδας, καὶ νὰ πεθάνη». Πολὺ παραστατικὴ αὐτὴ ἡ παρομοίωση τοῦ ποιητὴ μὲ σκουλῆκι ποὺ μεταμορφώνεται σὲ πεταλοῦδα. Ὡς ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτε, εἶναι ἕνα φυλακισμένο, ἀνήλιαγο σκουλῆκι. Ὅταν ὅμως μεταμορφωθῆ σὲ πεταλοῦδα, τὶ χαρά! Ἀρκεῖ νὰ ζήση μίαν ὥρα μοναχὰ τὴν ὡραία ζωὴ τῆς πεταλούδας κι ἂς πεθάνει. «Τὸ χάσμα τῆς πληγῆς μας καὶ τοῦ πόνου μας γίνεται τότε συντριβάνι χαρᾶς κι' εὐτυχίας».

Ἡ στροφὴ λοιπὸν αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ λύση τῶν προηγουμένων, τὴ λύτρωση ἀπὸ τὸ φυσικὸ πόνο μὲ τὴ μετατροπὴ του σὲ τραγοῦδι. Ἐδῶ καθρεφτίζεται ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, μᾶς ἐξομολογεῖται ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ τὴν ἔμπνευσή του καὶ πῶς ἀντιδρᾶ στὸν ἐξωτερικὸ πόνο μετατρέποντάς τον σὲ ἐσωτερικὴ χαρά. Ἡ ἀντίθεση στὴ στροφὴ αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται στὸν πόνο τῶν λουλουδιῶν καὶ στὴ χαρὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων τοῦ κήπου, παρὰ στὸ φυσικὸ πόνο τῶν λουλουδιῶν καὶ στὴ ἐσωτερικὴ χαρὰ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Ἕτοιμα εἶναι τώρα πιὰ τὰ λουλουδάκια, ὅπως αἰσθάνονται τὸν ἑαυτό τους λυτρωμένο ἀπὸ τὸν πόνο, νἀρχίσουν τὸ τραγοῦδι τους. Πάει, τέλειωσε πιὰ τὸ παράπονό τους. Παρατηροῦν γύρω τους τὰ πλάσματα τοῦ κήπου καὶ τὴ Φοινικιά, καὶ λένε τὸ τραγοῦδι τῆς φύσης, μιλῶντας πότε-πότε καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους.

(Ἔχει Συνέχεια)

ΒΑΣ. ΔΕΔΟΥΣΗΣ

ΧΙΜΑΙΡΙΚΗ ΑΛΗΤΕΙΑ

ΣΤΟ ΦΙΛΟ ΚΩΣΤΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ

Πρέπει μιὰ λύση νὰ δοθῆ· στὴν σκοτεινή μας τὴν
[ψυχὴ
π' ἀνθοῦν οἱ πόθοι γιασεμὶ κ' ἡ σκέψη σὰν τρι-
[φύλλι
οἱ συννεφιὲς στὰ μάτια μας καὶ στὴν καρδιά μας
[οἱ παλμοὶ
κι' ὅλα μαζὺ μιὰ ταραχή,... Σιωπαίνουν καὶ τὰ
[χείλη.

Βαριὰ μιὰ θύελλα μ' ὀργὲς τὸ παρελθόν μας
[στὴ ζωὴ
κι' ὡς καβαλάει τὴν ὄψη μας ἡ χλεύη τῶν... ἀν-
[θρώπων
μήτε λιμάνια μήτε ἀχτὲς μᾶς δέχονται. Τὸ λυ-
[τρωμὸ
στὸ πέρασμα δὲ βλέπουμε τῶν χρόνων καὶ τῶν
τόπων.

Πορεία σὲ μιὰ θύελλα· καμιὰ δὲν εἶναι προ-
[σμονὴ
ποὺ νὰ ζεστάνει τὴν καρδιὰ μὲ πλάνες καὶ μ' ἐλ-
[πίδες
στὸ φῶς ἡ ἀνία πλάθεται καὶ στὸ σκοτάδι τὸ
[πιχτὸ
ἡ σκέψη κι' εἴμαστε δετοὶ σὲ τύψεων ἀλυσσίδες.

Περνοῦν τὰ χρόνια καὶ χτυποῦν στὰ μάγουλά
[μας αὐλακιὲς
καὶ συννεφιὲς στὰ μάτια μας τὶς νύχτες νὰ βουρ-
[κώνουν.
Μᾶς σέρνουν οἱ ἀπόμερες γωνιὲς τυφλοὺς προ-
[σκυνητὲς
σὲ μεσημέρια καὶ βραδυὲς ποτὲς ποὺ δὲν τε-
[λειώνουν

Πάντα μᾶς βρίσκουν οἱ αὐγὲς σὰν προτομὲς στὴ
[γῆς στητοὺς
μὲ στηλωμένη τὴ ματιὰ σὲ πέλαγο κ' ἐκτάσεις
νὰ καρτεροῦμε κιωπηλοὶ σὰν ἄλλοι Ὀσβαλντ
[νὰ φανεῖ
ὁ Ἥλιος!! καὶ χανόμαστε σ' ἀλόκοσμες ἐκτάσεις.

Λίγα τραγούδια, μιὰ ζωή, 'μέσ' σὲ λαχτάρες
[μακρυνές.
Ὅλα σπατάλη κι' αἴσθημα καὶ λόγος καὶ ψυχή
[μας.
Ἀγάπη! τὸ ἅγιο κίνητρο. Ἰδέα καὶ σκοπὸς μαζὺ
σὰν τρίλιες—τ' ὄνειρο—πουλιῶν, σαν ἅρπα κ' ἡ
[πνοή μας.

Παντοῦ περνᾶ ἕνας θόρυβος, μιὰ πάλη σ' ὄργο
[ἐντατικὸ.
κῦμα ποὺ χτίζει καὶ γκρεμᾶ κρυφὲς χαρὲς τῶν
[ἄλλων
κι' ἔρχεται ἀπόηχο βραχνὸ μέσ' τὸ δικό μας
[σπαραγμὸ
ποὺ στήνονται στὰ στήθεια μας χοροὶ αἰώνιων
[Σάλων.

Εἴμαστε αἰώνιοι νοσταλγοί, κάποιας ζωῆς ἀγ-
[γελικῆς
νὰ πλέει μὲ μιᾶς ἄνοιξης καράβι στοὺς αἰθέρες
κ' ἔχουμε μάτια ἀνήσυχα, καρδιὰ δοσμένη.
[στοὺς παλμοὺς
καὶ σὲ χαρὲς ποὺ μᾶς γεννοῦν θεῖες κ' ἀγνὲς
[χιμαῖρες.

Δὲν ξέρω τὶ θὰ λέγανε κι' οἱ διπλανοί μας ὅταν μιὰ
στερνὴ φορὰ θὰ σμίγαμε σὲ τάφους σφραγισμέ-
[νους
ποὺ ἀδιάκοπα θὰ τρίζανε μέσ' τὴ φθορὰ οἱ σκε-
[λετοί:
«Κάλιο νεκροὶ σὲ ζωντανοὺς παρὰ σὲ πεθαμένους.

Ποὺ στήνουν μάχη καὶ μιλοῦν μὲ τὰ σκουλήκια
[καὶ ζητοῦν
ν' ἀνοίξουν μὲ τὰ νύχια τους μιὰ τρύπα ν' ἀ-
[νασαίνουν
καὶ μᾶς θυμίζουν τὴ ζωή. Ποὺ ἐμεῖς τὴ ζήσαμε
[νεκρο.
Κι' αὐτοὶ μήτε στὸν τάφο τους ἀκόμα δέν...ἠ
πεθαίνουν».

Α. ΠΩΓΩΝΙΤΗΣ

ΚΟΣΜΟΙ....

Μάκραιναν ἀπὸ μένα οἱ πόθοι, οἱ τρανοί, σφαῖρες ὁλόπυρες καὶ χύθηκαν ἀστέρια φωτεινὰ μέσ' στὶς σβυσμένες ἐρημιές. Ἀπιαστοι κόσμοι, ἄγνωροι, κυλοῦσαν πάντα σ' αὐτὸν τὸν οὐρανό, μαγευτικὰ κομμάτια στὴν ἅρπα τῆς ζωῆς. Γοργὰ κυλοῦσαν ἐκεῖ, ψυχὲς αὐτοὶ ὁλοζώντανες στὸ ἄψυχο στερέωμα. Πελώριες λάμψεις στὸ χάσιμό τους μέσα στὸ διάστημα, φώτιζαν αἰώνια, πάντα μὲ φουντωμένη δύναμη τὸ εἶναι μου. Ξεμάκραιναν καὶ πάλι ξαναγύριζαν, κι' ὅλο, πότε μικροὶ πότε μεγάλοι φάνταζαν στὰ μάτια τὰ ἐκστατικά, ριγμένα στὸν ἀπόλυτο τὸ θαμασμό τους.

Στὸ κάθε τους ἀπότομο πλησίασμα, ἡ λάμψη τους στὸ ξαφνικὸ δυνάμωμά της σκέπαζε σὲ μιὰ ὀμίχλη φωτεινή, τοὺς ἄλλους κόσμους. Κι' ὕστερα ἔφευγαν κι' ἐχάνονταν ὅλο μελαγχολία στῆς ὀμίχλης τὶς ἀγκαλιές.....

Τώρα κάθε νύχτα, μισογυρμένος στὸ παραθύρι τῆς ἐλπίδας, γυρνάω πάντα τὴ σκέψη μου στὰ ξέμακρα τ' ἀστέρια. Στέκομαι πάντα λάτρης ταπεινὸς στοὺς πόθους μου ποὺ πάντα παραδέρνουν, σέρνοντας τὴ φλόγα τὴν ἀκοίμητη στὸ μάκρος τὸ τρομερὸ τῶν χρόνων..... Κι' ἐκεῖ μιὰ προσευχὴ ὑψώνω γιὰ τὰ γεννήματά μου αὐτὰ καὶ στέλνω σ' ἕνα τραχὺ τραγοῦδι τὴ θλίψη μου στὸ ἄπειρο. Μ' αὐτὸ ξακολουθάει νὰ κρατῆ ζηλιάρικα μέσα στοὺς κόρφους του τὰ φωτεινὰ πετράδια τῆς ψυχῆς μου. Λέω ἐγὼ πάντα τὴν προσευχή μου μέσα στὶς στραφτερὲς ὀμίχλες τῆς νυχτιᾶς κι' ἐλπίζω πάντα, πῶς μιὰ μέρα ἀμόλευτοι θὰ μοῦ ξαναδοθοῦν γιὰ νὰ σβυστοῦνε στὸ ποτῆρι τοῦ χορτασμοῦ...:..

ΚΩΣΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ

Ἡ φαντασία μπορεῖ νὰ καταντήση Κόλαση ἢ Παράδεισος. Ποτὲ ὅμως δὲ θὰ γινόταν ἕνα Καθαρτήριο. Ἢ μᾶς ἀπελπίζει ἢ μᾶς γοητεύει. Μέσον ὅρο δὲν ἔχει.

***

Ὁ Φρόϋντ καὶ οἱ μαθητὲς του δὲν ἔχουν λύσει τὸ πρόβλημα τοῦ ὀνείρου. Τὸ ἔχουν ἁπλῶς ἀγαλύσει στὰ δεδομένα του. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ δείξει κανεὶς ὅτι ὁ ὀνειρευόμενος χρησιμοποιεῖ σύμβολα—γιὰ νὰ προσδιορίσει τὄνειρο μπροστὰ στὰ μάτια του—δὲν ἐξηγεῖ οὔτε τὴ μέθοδο ποὺ τὸ πνεῦμα χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ δημιουργεῖ στὸ κενὸ εἰκόνες μὲ δεξιοτεχνία ἀράχνης (ποὺ πλέκει τὸν ἱστό της), οὔτε μὲ ποιὰ μυθοπλαστικὴ ἰδιοφυΐα ἡ σκέψη τοῦ κοιμισμένου μπορεῖ νὰ παράγει γοητευτικὲς σκηνὲς καὶ θαύματα ποὺ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ ἐπινοήσει, ὅταν εἶναι ξυπνητός.

Edmond Zaloux

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ Δ. ΜΑΡΙΝΑΚΗ

§ 1

Τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος ποὺ χρόνια εἶχε παλέψει γιὰ νὰ λυτρωθῆ ἀπ' τὴ σκλαβιὰ τεσσάρων αἰώνων, ἀφοῦ ἀπόχτησε τὴ λευτεργιά του μὲ τόσες θυσίες, δὲ στάθηκε ἄξιο νὰ λυτρωθῆ ἀπ' τὸ πνεῦμα τοῦ λογιωτατισμοῦ. Ἔτσι πέρασε πάνω ἀπὸ μιὰ ἑκατονταετία ἐλεύθερης ζωῆς μ' ἕνα δεύτερο ἐσωτερικό, πνευματικὸ πιὰ ἀγῶνα, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ φαντάζονταν τὸ Νέο Ἑλληνισμὸ καὶ πρὶν ἀκόμα λυτρωθῆ ἀπ' τὴ σκλαβιὰ κι' ἀφοῦ λυτρώθηκε ὅμοιο κι' ἀπαράλλαχτο μὲ τὸν Ἀρχαῖο νεκραναστημένο καὶ σ' ἐκείνους—τοὺς λιγοστοὺς—ποὺ ἔβλεπαν σὰν κάτι ζωντανὸ καὶ καινούργιο τὴ Νέαν Ἑλλάδα καὶ πίστευαν πὼς ἡ κληρονομιὰ τῶν ἀρχαίων—ποὖχε γίνει πιὰ κληρονομιὰ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας—τότε μόνο θάχε τὴν ἀξία της ὅταν θὰ μποροῦσε νὰ δῆ κανένας μέσα της τὴ ζωντανὴ κι' ἀναλοίωτη οὐσία τῆς σοφίας κι' ὄχι τοὺς νεκροὺς πιὰ τύπους της καὶ τὰ ξεψυχισμένα εἴδωλά της.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οἱ «τυπολάτρες» αὐτοὶ μὲ τ' ὄνειρο ν' ἀναστήσουν κάτι πεθαμένο πιὰ καὶ μὲ τὴν πίστη σὲ μιὰ χίμαιρρα βασάνισαν τὸν πνευματικὸ κόσμο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ δημιούργησαν μὲ τὴν ἄκριτην ἐπιμονή τους ἕναν ἄχαρον ἀγῶνα γιὰ νὰ δώσουν ζωὴ σὲ μιὰ γλῶσσα ποὺ θὰ μᾶς κρατοῦσε κοντὰ στοὺς προγόνους μας καὶ θὰ μᾶς ἔφερνε πλάϊ σ' αὐτοὺς ὥσπου νὰ γινόμασταν ἴδιοι! Ἔτσι ἄρχισε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα.

Ὅμως τὸ ζωντανὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα, ποὺ βρῆκε τὴν ἔκφρασή του νωρὶς ἀκόμα στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι μίλησε μ' ἄλλη γλῶσσα. Κι' ὅταν γέμισε ἀργότερα ἡ ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ ἀπ' τ' ὅραμα τῆς «Δόξας τῶν Ψαρῶν» καὶ τῆς «Λευτεργιᾶς», ποὺ φτερούγιζε πάλι πάνω ἀπ' τὴν αἰώνια πατρίδα της, οἱ ἰδέες του καὶ τὸ ἄφταστα πλούσιο μεγαλεῖο τῶν αἰσθημάτων του πῆραν μορφὴ στὴν καινούργια μουσικὴ κι' ἁρμονικὴ γλῶσσα.

Τὴ γλῶσσα λοιπὸν μὲ τὴν ὁποία τραγούδησε τὴ λευτεργιά του ὕστερα ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὶ μποροῦσε πιὰ νὰ τὴν ἀλλάξη; Μὴ δὲν ἦταν ἡ καινούργια γλῶσσα ἄξια νὰ ἐκφράση κάθε ἰδέα καὶ τὴν πιὸ λεπτὴ καὶ τὴν πιὸ πλούσια καὶ τὴν πιὸ βαθειά; Τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀνθίση πάλι μ' αὐτή; Ὁ Σολωμὸς ἦταν ἡ οὐσιαστικώτερη ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτό.

Μ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ τότε ἕνας ἀγῶνας συνεχὴς κι' ἀδιάκοπος χώρισε τὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς Ἑλλάδος σὲ δυό στρατόπεδα, μὲ μιὰ ἐξέλιξη ἀκόμα χειρότερη. Γιατὶ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ὅσοι ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν καθαρεύουσα ὠθοῦνταν ἀπὸ μιὰ πίστη, στὸ ὅραμα τῆς νεκρανάστασης μέσων τῆς γλώσσας, τοῦ Ἀρχαίου πνευματικοῦ μεγαλείου κατάντησε στὸ τέλος ἡ πίστη αὐτὴ καθαρὴ πρόληψη, ὅταν ἡ πραγματικότητα ἔδειξε καὶ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἔβλεπαν, πὼς ἄλλο ἡ «γλῶσσα» κι' ἄλλο ἡ «σοφία».

Τὸ μεγαλύτερο θῦμα αὐτῆς τῆς πρόληψης στάθηκεν ἡ Πολιτεία. Στὴν ἀρχὴν ἀκόμα μ' ἀπόλυτη πίστη στὸ κήρυγμα τοῦ λογιωτατισμοῦ δέχτηκε τὴ φκειαστὴ γλῶσσα π' ὀνόμασαν «καθαρεύουσα» καὶ τὴν κράτησεν ἔτσι ὡς τὰ σήμερα ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους. Μὲ τὴ γλῶσσα αὐτὴ ἀνάθρεψε γενεὲς ὁλάκερες Ἑλλήνων, μὲ τὴ γλῶσ' αὐτὴ νομοθετεῖ καὶ δικάζει καὶ τὸ μορφωμένο λαὸ καὶ τὸν ἀνίδεο χωριάτη τηρῶντας πάντα ἐπιταχτικὰ κι' ἀπαρέγκλιτα τὸ ἀξίωμα «ἄγνοια νόμων οὐ συγχωρεῖται». (1)

Ἡ γλῶσσα ὅμως ἀκολούθησε τὸ δρόμο της ὅπως κάθε πραγματικότητα. Κι' ὅπως συμβαίνει πάντα ὁ ἀγώνας κερδίθηκε πρῶτα στὴν ποίηση καὶ στὴ λογοτεχνία(2) γενικὰ γιὰ νὰ προχωρήση σιγὰ σιγὰ καὶ στὴν παιδεία. Ἔτσι ἄρχισε παράλληλα κι' ἐκεῖ ἕνας ἀγώνας(3) ποὖχε γι' ἀποτέλεσμα ὡς ἕνα σημεῖο ἐπίσημα ἀπ' τὴν Πολιτεία ν' ἀναγνωρισθῆ ἡ ἀνάγκη νῆς εἰσαγωγῆς τῆς δημοτικῆς στὸ σχολειό, μὰ πιὸ πολὺ νὰ κατανοηθῆ ἀπ' ὅλους πὼς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ γλῶσσα δὲ μπορεῖ νἆναι πιὰ καμμιὰ ἄλλη ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ ποὺ διάσωσε στὸ στόμα του ὁ λαός, γιατὶ αὐτὴ εἶναι βγαλμένη ἀπ' ἀργαστῆρι αἰώνων ὁλόκληρων κι εἶναι ἡ

1. Τὸ ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τῆς Πολιτείας στὴν καθαρεύουσα κράτησε στὸ βίο τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ἕνα μεγάλο ψέμμα θὰ φανῆ καθαρώτερα πιὸ κάτω στὴν παράγραφο «Ἡ Δημοτικὴ στὸν Νόμο».

2. Μετὰ τὸ Σολωμὸ δὲν ἔλειψαν οἱ καθαρευουσιάνοι σὰν τοὺς Ὀρφανίδη, Παράσχο, Παπαρρηγόπουλο, Τανταλίδη κλπ. ὅμως ὅλοι τοῦτοι χάθηκαν στὸ φῶς τοῦ ἐπιβλητικοῦ ἔργου τοῦ Ψυχάρη καὶ τῆς τέχνης τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ κι' ὅλων τῶν ἄξιων δουλευτῶν τοῦ λόγου σὰν τοὺς Ἀλ. Πάλλη, Ἀνδ. Λασκαρᾶτο, Κ. Καρκαβίτσα, Ι. Γρυπάρη, Κ. Καρυωτάκη κλπ.

3. Στὸν Α. Δελμοῦζο χρωστᾶ πολλὰ ἡ Παιδεία μας γιὰ τοὺς ἀγῶνες του. Αὐτὸς στάθηκεν ἀλύγιστος μαχητὴς στὸν ἀγῶνα τῆς ἐπιβολῆς τῆς Δημοτικῆς στὸ Σχολειό. Ἂν πληρώθηκε μὲ πίκρες καὶ μὲ κατηγόριες γιὰ τὸν ἀγῶνα του, αὐτὸ δὲν εἶναι παράξενο. Τέτοιοι ἀγῶνες δὲ χαρίζουν εὔκολα δάφνες.

ψυχὴ τοῦ Ἔθνους ποὺ μιλάει μὲ τὴ γλῶσ' αὐτή.

§ 2

Δυστυχῶς στὸν ἀγῶνα αὐτὸ ποὺ τόσο τάραξε τὸν πνευματικὸ κόσμο τοῦ τόπου μας εἶχαν μείνει ὡς σήμερα ἁπλοῖ θεατὲς κεῖνοί ἀκριβῶς ποὺ θἄπρεπε νἆναι στὴ πρώτη σειρά: οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Ἀκολουθῶντας τυφλὰ τὴν παράδοση, στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ λυτρωθοῦν ἀπ' τὴ γοητεία τῆς καθαρεύουσας. Οἱ περισσότεροι μάλιστα οὔτε κἀν μποροῦσαν νὰ νοιώσουν πῶς ἡ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦταν δυνατὸ νἄχη θέση στοὺς νόμους, στὰ συγγράμματα καὶ στὰ δικόγραφα. Δημιούργησαν ὅρους καὶ ὁρισμοὺς ἠχηρούς, ἔδωσαν νόμους καταληπτοὺς μόνο στοὺς «νομικοὺς» καὶ δημιούργησαν φραστικοὺς τύπους στὰ δικόγραφα ἀρχαιόπρεπους, μὰ πιὸ πολὺ τῆς περισσότερες φορὲς γραμματικὰ καὶ συνταχτικὰ λανθασμένους. Ἔτσι ἀντὶ νὰ φωτίσουν, ν' ἀπονείμουν δικαιοσύνη καὶ νὰ γίνουν στοιχεῖο προαγωγῆς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς «ἦραν τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως».

Δὲν εἶναι λοιπὸν χωρὶς σημασία γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξη τὸ γεγονὸς ὅτι ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ ἄρχισε τὸν νομικὸ κόσμο τῆς Ἑλλάδας νὰ τὸν ἀπασχολῆ στὰ σοβαρὰ ἡ ἀνάγκη νὰ λυθῆ ὁριστικὰ τὸ ζήτημα τῆς γλῶσσας. Νὰ γίνη ἡ γλῶσσα ἡ Δημοτικὴ τὸ μόνο μέσον ἔκφρασης τῆς θέλησης τῆς Πολιτείας, ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι τὸ μέσο τῆς ἔκφρασης τοῦ λαοῦ της καὶ νὰ τρέξη πιὰ καὶ στὶς φλέβες τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου τὸ κοινούργιο αἷμα, τὸ ζωογόνο καὶ καθαρὰ Ἑλληνικό.

Πόσο τεράστια σημασία ἔχει, γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀποδοχῆς τῆς δημοτικῆς γλῶσσας σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας, ἡ εἰσαγωγή της κι' ἐπικράτησή της στὸ Δίκαιο εὔκολα μπορεῖ νὰ τὸ δῆ κανεὶς ὅταν σκεφτῆ πὼς ἡ ἔννοια τῆς Πολιτείας χωρὶς τὸν νομοθέτη δὲν εἶναι νοητή. Τὸ Νομοθέτη ὅμως κι' ἐπομένως καὶ τὴν Πολιτεία ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου θὰ τοὺς δώση πνοή. Ἔτσι θὰ φτάση ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς τὸν νόμο, ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας.

Μιὰ τέτοια φυσικὴ συνέπεια ἀναγνώρισης μιᾶς πραγματικότητας τὴ βλέπουν πολλοὶ μὲ δέος μπορῶ νὰ πῶ. Ἄλλοι τρομάζουν μὲ μιὰ τέτοια σκέψη γιατὶ τοὺς φαίνεται ἐντελῶς ἀκατάλληλη κι' ἀντιεπιστημονικὴ ἡ γλῶσσα αὐτή. Μιὰ παράδοση ὁρολογίας, τυποποιημένων ὁρισμῶν τοῦ ἐννοιολογικοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ τύπων τῶν δικογράφων πιστεύουν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀνατραπῆ.

Τοὺς εἶναι δύσκολο τὰ φαντασθοῦν ἕνα νόμο, μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἕνα δικόγραφο γραμμένο στὴ ζωντανή μας γλῶσσα.

Ἄλλους πάλι τοὺς ὠθεῖ στὴν ἄρνησην αὐτὴ ἡ δυσχέρεια ποὺ ἔχει ν' ἀντιμετωπίση—δικαιολογημένα βέβαια—ὁ νομικὸς στὸ χειρισμὸ τῆς νέας μας γλῶσσας. Χρόνια τώρα γενεὲς ὁλόκληρες ἐπιστημόνων ἔσκυψαν στὰ νομικὰ συγγράμματα καὶ τοὺς νόμους καὶ μαζὶ μὲ τὸ πνεῦμα τους πῆραν καὶ τὴ γλῶσσα τους. Μιὰ ἐποχὴ ὁλάκερη ἀπ' τὸν Καλλιγᾶ, τὸν Οἰκονομίδη καὶ τὸν Κρασσᾶ ὡς τὸν Μπαλῆ τὸν Ἀναστασιάδη τὸν Τριανταφυλλόπουλο καὶ τόσους ἄλλους τὴ γεμίζει μιὰ μεγάλη σειρὰ ἀπὸ ἀξιόλογες συγγραφὲς πρωτότυπες καὶ μεταφρασμένες σὲ γλῶσσα καθαρεύουσα καὶ ἀρχαΐζουσα πολλὲς φορὲς. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν νὰ βρίσκεται ὁ νομικὸς σήμερα κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τῆς γλώσσας αὐτῆς καὶ νὰ μὴ μπορῆ μ' ἀποφασιστικότητα ν' ἀντιμετωπίση τὸ ζήτημα δεχόμενος ν' ἀλλάξη μιὰ γλῶσσα ποὺ τὴν ἔμαθε χρόνια τώρα, μὲ μιὰ γλῶσσα ποὺ μ' ὅλο ποὺ τὴ μιλάει καὶ τὴν ἀκούει κάθε μέρα δὲν τὴν ἔγραψε ποτέ. Δύσκολο νὰ περάση ἀπ' τὴν νεκρὴ παράδοση στὴ ζωντανὴ πραγματικότητα.

Ἂς ἐξετάσουμε ὅμως τὴν περίπτωση ἐκείνων ποὺ δὲν κατέχονται ἀπὸ ἁπλὸ δισταγμό, ποὺ προέρχεται ὅπως εἴπαμε ἀπὸ ἄγνοια χειρισμοῦ τῆς γλῶσσας στὸν γραφτὸ λόγο, ἀλλὰ ποὺ πιστεύουν πὼς ἡ δημοτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράση ὅρους κι' ἔννοιες νομικὲς κι' ἀκόμα νὰ γραφῆ στὴ γλῶσσα αὐτὴ κείμενο νόμου ἢ νομικὴ συγγραφή.

Ἡ ἀντίδραση τῶν τελευταίων αὐτῶν βασίζεται καὶ σὲ μιὰ σοβαρὴ παρεξήγηση τοῦ ὅλου γλωσσικοῦ ζητήματος. Πιστεύουν δηλαδὴ πὼς μοναδικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ ἐκλαΐκευση τῆς ἐπιστήμης κι' ἐπομένως ὅτι θὰ πρέπη κάθε τι ποὺ θὰ ἐκφράζη κανένας γράφοντας νἆναι κατανοητὸ ἀπ' ὅλους. Τὴν ἄποψην αὐτὴ ἔχοντας καὶ πολλοὶ δημοτικιστὲς ἐπιδιώκουν κοντὰ στ' ἄλλα νὰ ἐπιτύχουν μιὰ ὅλως διόλου καινούργια ὁρολογία καὶ ν' ἀνατρέψουν ριζικὰ τὴν παλιά.

Ὅμως τὸ ζήτημα τῆς ἐκλαΐκευσης χωρὶς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἄσχετο μὲ τὴ χρήση τῆς δημοτικῆς δὲν ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ λόγο τῆς ἀποδοχῆς της. Δὲν εἶναι ἡ ἐκλαΐκευση ἡ ἀνάγκη κι' ἡ δημοτικὴ ἡ πλήρωσή της. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς δημοτικῆς σὰν ἐκφραστικοῦ ὀργάνου τοῦ γραφτοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου ἀνταποκρίνεται σὲ κάτι πιὸ οὐσιῶδες, στὴν ἀνάγκη νὰ γίνουμε ἀληθινοί, νὰ μὴ ζοῦμε ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα καὶ νά μὴ γινόμαστε θύματα μιᾶς παλιᾶς πίστης ποὺ ἔσβυσε κι' ἄφισε στὴ θέση της τὴν πρόληψη καὶ τὴν ἄγονη συνήθεια. Εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ βρῆ ὁ νομικὸς τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ—ὅπως κι' ὁ κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος, τὸν γνήσιον ἑαυτό του καὶ νὰ πετάξη πιὰ ἀπὸ πάνω του κάθε ψεύτικο στόλισμα μιᾶς ἐποχῆς ποὺ πέρασε. Μόνον ἔτσι θὰ μπορέση νὰ δημιουργήση τοὺς νόμους καὶ νὰ πλάση τὸ δίκαιο. Ἔτσι κάθε τι ποὺ στὴ γλῶσσα μας εἶναι πιὰ νεκρὸ θὰ φύγη—στὴ θέση του, θὰ μπῆ ἡ ζωντανὴ λέξη, ἡ ζωντα-

νὴ ἔκφραση. Αὐτὸ δὲν ἀποκλείει στὴ σημερινὴ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα νὰ ὑπάρχη πλῆθος λέξεων ζωντανῶν, οἱ λέξεις αὐτὲς δὲν ὑπάρχει λόγος οὔτε νὰ φύγουν οὔτε ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ ἄλλες ποὺ ὑπάρχουν, πολὺ δὲ περισσότερο μὲ ἄλλες ποὺ δὲν ὑπάρχουν ἀλλὰ θὰ τὶς φκειάσουμε τώρα. Δὲν πρόκειται δηλαδὴ πηγαίνοντας νὰ δώσουμε πνοὴ ζωῆς στὴ γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, νὰ «κατασκευάσουμε» γλῶσσα ἀλλὰ νὰ πάρουμε ἐκείνη ποὺ ἔχει πλασθεῖ (4).

Ἔπειτα δημοτικὴ δὲν εἶναι μονάχα οἱ λέξεις. Εἶναι κυρίως καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὁ τρόπος τῆς σύνταξης καὶ τῆς σύνθεσης καὶ συναρμογῆς τῶν φράσεων καὶ τῶν νοημάτων μὲ λέξεις ζωντανές, γραμματικὰ μορφοποιημένες ὅπως ἔχουν ἐξελιχθεῖ κι' ὄχι ὅπως ἦταν σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ πέρασε. Καὶ οἱ γραμματικοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς καὶ ἡ σύνταξή της εἶναι τόσο ἁπλοποιημένα καὶ τόσο πλαστικὰ ὥστε ἀσφαλῶς θὰ συμβάλουν στὴν καλλίτερην ἐπιστημονικὴν ἔκφραση καὶ θὰ τὴν πλουτίσουν.

Μὲ βάση λοιπὸν τὴ νέα σύνταξη καὶ τοὺς καινούργιους γραμματικοὺς τύπους καὶ μὲ τὴ διαρρύθμιση τοῦ ζητήματος τῆς ὁρολογίας ὅπως εἴπαμε πιὸ πάνω θὰ γίνη τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν ἀλλαγὴ. Τὸ ὅτι ὅμως ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ παρουσιάζει πλῆθος δυσκολίες κι' ἀπαιτεῖ ἑπομένως προσοχὴ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγη.

Στὴ λογοτεχνία τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ διαφορετικὸ καὶ πολὺ πιὸ εὔκολο. Ὁ λογοτέχνης ξεκινῶντας μὲ τὴ φαντασία ἔχει τὴν εὐχέρεια γιὰ τὴν ἔκφραση τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου καὶ τῶν διανοημάτων του νὰ χρησιμοποιήση ὅλο τὸν πλοῦτο τῆς γλῶσσας. Ἕνα προσὸν μάλιστα τῆς μορφῆς στὴν τέχνη εἶναι καὶ ἡ εὐχέρεια κι' ἡ δυνατότητα τῆς πλούσιας ἔκφρασης.

Ἡ ἴδια ἔννοια μὲ χίλιες λέξεις καὶ περιφραστικὰ ἀκόμα. Γιὰ τὸν ἐπιστημονα δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἐδῶ ξεφεύγουμε ἀπ' τὸ πεδίο τῆς φαντασίας ἀπ' ὅπου ἐμπνέεται ἡ τέχνη. Εἶναι ἡ παρατήρηση καὶ ἡ αὐστηρὴ γνώση καὶ κατανόηση τῶν φαινομένων ποὺ θὰ ἐμπνεύση τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν νομικὸ. Στὴ διατύπωση δὲ τῶν διανοημάτων του δεν μπορεῖ νὰ διαλέγη συνεχῶς λέξεις γιὰ νὰ ἐκφρασθῆ οὔτε καὶ νὰ παίζη μὲ τὴν ποικιλία τῶν λέξεων. Ὅ,τι μπορεῖ νἆναι δύναμη στὴ λογοτεχνία καταντάει ἀδυναμία κι' ἀσάφεια στὴν ἔκφραση τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου.

Ὁ νομικὸς κι' ὁ ἐπιστήμονας γενικὰ εἶν' ὑποχρεωμένος νὰ διαλέξη ὡρισμένες λέξεις ἀπ' ὅλες καὶ μ' αὐτὲς νὰ ἐκφραστῆ, προκειμένου μάλιστα νὰ δώση ὅρους ἢ ὁρισμοὺς ἐπιστημονικοὺς ἢ καὶ νὰ ἐπιχειρήση τὴν ἑρμηνεία τους. Μιὰ ἐπιστήμη ποὺ κρατάει στὰ χέρια της τὰ νήματα τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας, ποὺ πασχίζει γιὰ νὰ βρῆ τὸ μυστικὸ τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν κι' ἔχει σκοπὸ νὰ χαρίση στὸν ἄνθρωπο τὸ πολύτιμο ἀγαθὸ τῆς δικαιοσύνης πρέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ν' ἀκριβολογῆ. Εἶν' ὑποχρεωμένη νάχη αὐστηρὰ πειθαρχημένη κι' ὡρισμένη ἔκφραση Νὰ μὴ λέη ὅσο εἶναι δυνατὸ τίποτα περισσότερο καὶ τίποτα λιγότερο ἀπ' αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ πῆ. Εἴτε νόμος εἶναι τὸ δημιούργημά της, εἴτε δικόγραφο, εἴτε βιβλίο ἐπιστημονικὸ πρέπει πάντα νὰ ὑπάρχη μέσα του ἕνα πρᾶγμα: ἡ ἀκριβολογία. Ἡ φαντασία ποὺ εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς τέχνης καὶ δίνει φτερὰ χιλιόχρωμα στὴν ἔκφραση εἶναι ὁ ἐχθρὸς κάθε αὐστηρὰ ἐπιστημονικῆς ἔκφρασης.

Ἔτσι ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος καὶ ἡ πολυτελὴς ἀφθονία τῆς νεοελληνικῆς μας γλῶσσας σ' ἕνα μόνο θὰ μᾶς χρησιμεύση, στὸ νὰ διαλέξουμε καὶ νὰ πάρουμε γι' κάθε ἔννοια πολὺ λίγες λέξεις τόσες ὅσες θ' ἀπαιτῆ ἡ ἀνάγκη καὶ θὰ μᾶς ἐπιτρέψη ἡ αὐστηρὴ ἀκριβολογία τῆς ἐπιστημονικῆς ἔκφρασης.

Στὸν γραφτὸ λόγο τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου θὰ διακρίνουμε τρεῖς κύριες μορφές. Τὸν Νάμο, τὶς Ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ συγγραφὲς καὶ τὰ Δικόγραφα. Ὁ νόμος καὶ τὰ δικόγραφα ἐνδιαφέρουν τὴν κοινωνία ὁλόκληρη, ἐνῶ τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα ἐνδιαφέρουν κυρίως μόνο τοὺς εἰδικούς. Θὰ ἐξετάσουμε χωριστὰ τὶς περιπτώσεις αὐτὲς τοῦ γραφτοῦ νομικοῦ λόγου γιὰ νὰ φανοῦν καὶ οἱ δυσκολίες ποὺ πορουσιάζονται κι' οἱ τρόποι τῆς ἀντιμετώπισης τους προκειμένου νὰ δοθοῦν στὴ δημοτική μας γλῶσσα. Θὰ φανῆ ὅμως πάνω ἀπ' ὅλα τὶ ἀξία θάχη γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία μὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, μιὰ τέτοια μεταρρύθμιση καὶ τὶ ἱστορικὴ σημασία θάχη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τὴν πνευματική, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν ψυχικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

(Ἔχει συνέχεια)

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ

4. Οἱ ὅροι π. χ. νομή, γραμμάτιο, ποινή, γάμος, κλοπή, ἐνέχυρο, ὑποθήκη, μοιχεία καὶ τόσοι ἄλλοι οὔτε μποροῦν οὔτε καὶ πρέπει ν' ἀλλάξουν Θὰ μείνουν οἱ ἴδιοι, γιατὶ δὲν ἔπαψαν νὰ εἶναι ζωντανὰ μέσα ἔκφρασης τῶν ἐννοιῶν ποὺ κλείνουν. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ εἰπωθῆ τὸ ἴδιο π. χ. γιὰ τὸν ὅρο **μίσθωμα** ποὺ εἶναι πιὰ νεκρὸς γιατὶ ἔδωσε τὴ θέση του στὴ γλῶσσα μας στὸν ὅρο **ἐνοίκιο**.

ΘΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΟΥΝ

ΚΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ

Καίτης Μοσχονᾶ—Ποζιοπούλου

(Μεταφράσεις ἀπ' τὴ Βόρεια Λογοτεχνία)

ΑΝΘΟΥ ΠΩΓΩΝΙΤΗ

ΟΙ ΛΙΤΑΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΟΡΘΡΩΝ

(Ποιήματα)

Προλογίζει: **Κώστας Μαρινάκης**

(Ἔκδοση Μακεδονικῶν Γραμμάτων)

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΛΗ ΚΑΓΙΑΜ

(Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο).

Ἑφτὰ καὶ μισὴ ἦταν ὅταν ἔμπαινε στὴν πόλη. Τὰ μαγαζιὰ κλείνανε. Κάμποσα ἤτανε κιόλας κλεισμένα κ' ἡ ἀγορὰ σιγὰ σιγὰ ἐρήμαζε. Στὰ πιὸ πολλὰ, μὲ κατεβασμένα τὰ ρολά, κάνανε τὸ λογαριασμὸ τῆς ἡμέρας. Αὐτὸ γινότανε καὶ στὸ φεσάδικο ὄντας ἔφτασε ὁ Ἀλῆς. Βιαστικὸς, φουσκωμένος ἀπὸ τὸ θυμό, ἀφρισμένος ἀπὸ τὴ ζέστη, ἀποφασισμένος γιὰ ὅλα, ἔσκυψε χαμηλὰ χαμηλά, ἔχωσε τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὸ ρολὸ καὶ κύταξε μέσ' τὸ μαγαζί. Εἶδε τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν εἶχε βρίσει, καθισμένο στὸ τραμεῖο καὶ σκυμμένον ἀπάνω στὰ δεφτέρια του καὶ στὰ λεπτά του.

Μποτσικοκέφαλος εἶσαι σύ, μπρέ!... Τοῦ ἐφώναξε δυνατὰ καὶ πεισματάρικα, καὶ μαζὶ μὲ τὴ φωνὴ κι ἕνα βάρος μεγάλο ἔφυγε ἀπὸ μέσα του κι ἀνακουφίστηκε ὁ καϊμένος ὁ Ἀλῆς. Ἀνακουφίστηκε, μὰ γιὰ τὴν κακή του τὴν τύχη, δὲν τοῦ φτασε αὐτὴ ἡ ἀνακούφιση. Ἔτσι ἤτανε τῆς μοίρας του τὸ γραμμένο. Σὰν εἶδε τὸ φεσὰ τὰ σηκώνη στὸ ἄξαφνο ἄκουσμα τὸ κεφάλι του μέσ' ἀπὸ τὰ κατάστιχα ποὺ τὄχε χωμένο καὶ νὰ τόνε κυττάξη βλοσυρὸς κι ἀφαιρεμένος, λὲς καὶ διάβαζε συνέχεια στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ Ἀλῆ, τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τοὺς λογαριασμούς του, σὰν τὸν εἶδε ἔτσι, ἀγρίεψε, σκυλὶ ἔγινε μανιασμένο, ὁ Ἀλῆς, κι ἕνα μῖσος ἀλλόκοτο γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀντίκρυζε αἰστάνθηκε νὰ τοῦ τρώη τὴν ψυχή. Ἕνα μῖσος καὶ μιὰ ἄγρια χαρά, μιὰ χαρὰ ποὺ ποτὲ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη δὲν τὴν εἶχε δοκιμάσει στὴ ζωή του. Δὲν ἐπῆγε στὰ χαμένα ὁ κόπος μου, σκέφτηκε Τὸν ἐπρόκανα τὸν ἄτιμο στὸ μαγαζί του καὶ τοὔδωσα τὴν ἀπάντηση ποὺ τοῦ πρέπε. Ἂν ἤτανε φευγάτος, ἄδικα θὰ τὸν εἶχα κάμει τόσο δρόμο, ἀφοῦ δὲν ξέρω οὔτε καὶ τὸ σπίτι του γιὰ νὰ πήγαινα νὰ τὸν εὕρω. Ἔτσι λοιπὸν μιὰ καὶ τοῦ ἤρθανε τόσο βολικὰ τὰ πράματα, δὲ θἄτανε σωστὸ ν' ἀφήση νὰ πάη χαμένη ἡ εὐκαιρία ποὺ τοῦ παρουσιάστηκε γιὰ μιὰ καλὴ ἐκδίκηση, γιὰ νὰ μάθη ὁ παλιάνθρωπος νὰ μὴν τὶς πετάη ἔτσι τὶς κουβέντες του καὶ προσβάλη τὸν ἄλλονε στὰ καλὰ καθούμενα,

Ξαναμμένος ἀπὸ τοῦτες τὶς σκέψεις καὶ γεμάτος ἀπὸ κείνη τὴν ἀλλόκοτη χαρά, τὴν καννιβαλίσια, χωρὶς νὰ τὸ σκεφτῆ, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, ἔβγαλε τὴ δίκανη πιστόλα του, μιὰ παλαιϊκὴ πιστόλα ποὺ τὴν ἔφερνε πάντα μαζί του, καὶ τὴν ἄδειασε πάνω στὸ φουκαρὰ τὸ φεσά. Κατακέφαλα τοῦ τὴν ἔφερε. Τὸν ἐσκότωσε τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ τὸν ἐσκότωσε, τὸ μετάνοιωσε. Ὁ βαρὺς ὁ βρόντος καὶ τὸ τράνταγμα ποὺ τοῦκανε ἡ πιστόλα, ἤτανε σὰ νὰ τὸν ἐξύπνησαν. Τοῦ βγάλανε, λές, ἀπὸ μέσα του τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐκδίκηση καὶ τὸν ἐσυνέφεραν. Καὶ εἶδε μὲ φρίκη ὁ Ἀλῆς τὸ φεσᾶ γεμᾶτον αἵματα καὶ γεμάτονε μυαλά, νὰ σωριάζεται ἀ κέφαλος κάτω στὸ πάτωμα.

* * *

Μαζεύτηκε κόσμος πολύς. Μαζεύτηκαν κ' οἱ χωροφύλακες καὶ πήρανε μέσα τὸ φονιά. Τὸ γαϊδουράκι ἔμεινε ἀδέσποτο στὸ δρόμο. Κανένας δὲν τὸ πρόσεξε, κανένας δὲν ξέρει τὶ ἔγινε. Ὅλοι μιλούσανε γιὰ τὸ φονικό. Ἄλλοι ρωτοῦσαν κι ἄλλοι ἔδιναν πληροφορίες. Ἐκεῖνοι ποὺ πρωτοτρέξαν ἐκεῖ, στὸ ἄκουσμα τοῦ πυροβολισμοῦ, οἱ γειτονικοὶ μπακάληδες κι ἄλλοι ἄνθρωποι τῆς ἀγορᾶς, εἶχανε βγάλει κι ὅλας τὸ συμπέσασμά τους κι αὐτὸ κυκλοφοροῦσε σ' ὅλη τὴν ἀγορά. Ἔτσι ὅπως ἔγινε τὸ ἔγκλημα δὲν ἄφηνε καμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὴν αἰτία του:

—Ὁ Ἀλῆ Καγιὰμ ἐσκότωσε τὸν ἔμπορο γιὰ νὰ τόνε ληστέψη. Ἐφύλαξε τὴν ὥρα ποὺ ἔκανε ταμεῖο μοναχός του μέσ' τὸ μαγαζὶ καὶ τὸν ἐσκότωσε. Ὅλος ὁ κόσμος αὐτὸ λέει. Αὐτὸ λέει κ' ἡ ἀστυνομία. Αὐτὸ λέει κι ὁ φονιὰς ὁ ἴδιος. Δὲν τὸ ἀρνήθηκε. Μόνο στὸ χωριὸ δὲν τὸ πίστεψε κανένας σὰν τ' ἄκουσαν.

—Ὁ Ἀλῆ Καγιὰμ ληστής; Αὐτὸ πιὰ εἶν' ἀπὸ τ' ἀδύνατα. Ὁ πρόεδρος μάλιστα τῆς κοινότητος, ὁ Σωτήρης, ἔβαζε ὅλο του τὸ βιὸς καὶ τὸ κεφάλι του ἀκόμα σὲ στοίχημα. Ὅσο γιὰ τὸ φόνο, ἔλεγε, δὲ λέω, μπορεῖ καὶ νὰ τὸν ἔκαμε. Ἄνθρωποι εἴμαστε. Ποιὸς ξέρει πῶς τάφερε ἡ κακὴ ὥρα. Μὰ γιὰ τὴ ληστεία, εἶν' ἀδύνατο. Δὲν ἐπῆγε νὰ ληστέψη. Δὲν εἶναι τέτοιος ὁ Ἀλῆς Ὅλοι μας τονὲ ξέρουμε. Καὶ ξεκίνησε ὁ Σωτήρης καὶ πῆγε στὴν πόλη νὰ βρῆ τοὺς κομματάρχες καὶ τοὺς πολιτικοὺς ποὺ εἴχανε τὰ μέσα, γιὰ νὰ τόνε σώση τὸ φτωχὸ τὸν Ἀλῆ. Ἦταν ἄσσος σὲ κάτι τέτοια ὁ Σωτήρης. Διαβολεμένος ἄνθρωπος. Σὰν ἐπῆγε ἐκεῖ, ὅλη τὴν Κομοτηνὴ τὴν ἔφερε ἄνω κάτω. Δικηγόροι καὶ ἀστυνόμοι καὶ γιατροὶ ἀκόμη, ὅλοι τέλος πάντων ὅσοι μπορούσανε νὰ κάμουνε κάτι, ὅλοι ξεσηκωθήκανε κι ὅλοι φροντίσανε γιὰ τὸν Ἀλῆ, μιὰ καὶ ἤτανε τόσο γνωστὴ ἡ διαγωγή του μὰ τίποτα δὲν ἔκαναν. Ἡ τύχη του ἦταν ἀποφασισμένη. Ἀφοῦ τὸ μολόγαε κι ὁ ἴδιος πῶς ἐσκότωσε γιὰ νὰ ληστέψη, δὲ θὰ τὴν ἐγλίτωνε. Ἐξὸν πιὰ καὶ τὸν ἀποδείχνανε τρελλό.

Ὡστόσο ὁ Σωτήρης δὲν ἀπελπίστηκε. Μιὰ Κυριακὴ πρωΐ πρωΐ, λίγες ἡμέρες προτοῦ νὰ γίνη ἡ δίκη, πῆρε ἕνα δικηγόρο καὶ πήγανε στὴ φυλακὴ καί, μὲ μιὰ ἄδεια ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα, μπήκανε μέσα καὶ βρήκανε τὸν Ἀλῆ. Τὸν ἐτραβήξανε σὲ μιὰν ἄκρη κι ἀρχίνησαν. Τοῦ τάξανε λαγοὺς μὲ πετραχήλια, ποὺ λέει ὁ λόγος, γιὰ νὰ τόνε κάμουνε νὰ μιλήση καὶ νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια, γιατὶ ἐσκότωσε τὸ φεσά. Ὁ Ἀλῆς ἀπαντοῦσε καὶ τώρα, ὅπως καὶ στὴν ἀνάκριση, ξερὰ κι ἐπίμονα, πὼς ἡ φτώχια, ἡ

δίψα γιὰ τὸ χρῆμα τὸν ἔσπρωξε στὸ ἔγκλημα καὶ πῶς κανένα ἄλλο λόγο δὲν εἶχε νὰ σκοτώση ἄνθρωπο ποὺ τὸ κάτω κάτω, γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἔβλεπε στὴ ζωή του.

—Μὰ τότε γιατὶ δὲν τοῦ πῆρες τὰ λεφτά; Τὸν ἐρώτησαν.

—Δὲν ἐπρόκανα.

Αὐτὰ ἔλεγε ὁ Ἀλῆς, μὰ καὶ μόνο τὸ πεῖσμα κ' ἡ ὀργὴ ποὺ τὸν ἔπιανε, ὁλοφάνερη στὴν ἀστραπὴ τῆς ματιᾶς του καὶ στὸν τόνο τῆς φωνῆς του, ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ προδώση πὼς κάτι κι ἄλλο ἤτανε στὴ μέση ποὺ τὸν ἔκανε τόσο ἥσυχο καὶ καλὸν ἄνθρωπο, νὰ φτάση ν' ἀφαιρέση τὴ ζωὴ τοῦ ἄλλου. Γι' αὐτὸ ἐπέμεναν κι ὁ Σωτήρης κι ὁ δικηγόρος του, μὰ ὅλη τους ἡ ἐπιμονὴ κι ὅλες τους οἱ προσπάθειες νὰ τόνε κάμουνε νὰ μολογήση τὴν ἀλήθεια, πήγαιναν στὰ χαμένα. Εἴχανε πάει ὅμως ἀποφασισμένοι νὰ τοῦ λύσουνε μὲ κάθε θυσία τὸ γλωσσοδέτη, γιατὶ δὲν τοὺς ἐκαρτεροῦσε περισσότερο ὁ καιρός.

Σωθήκανε πιὰ τὰ ψέματα, ὅπως τοῦ εἶπε ὀρθὰ κοφτὰ ὁ Σωτήρης. Σὲ λίγες ἡμέρες θὰ γινόταν ἡ δίκη. Καὶ ἂν δὲν εἴχανε νὰ φέρουνε κανένα ἐλαφρυντικό, θὰ πήγαινε χαμένος. Ἡ δικαιοσύνη δὲν παίζει.

Στὴν ἀρχὴ φάνηκε πὼς πάλι δὲ θὰ κάνανε τίποτα. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἐννοοῦσε μὲ κανένα τρόπο νὰ μιλήση. Μιὰ καὶ κεῖνοι εἴχανε βαλτῆ νὰ τὸ ξεδιαλύνουνε τὸ μυστήριο. Τὸν κύρ Χριστάκη τὸ Τζογέ— ἔτσι τὸν ἔλεγαν τὸ δικηγόρο—ἔξω ἀπὸ τἄλλα, τὸν ἐνδιέφερε, λέει, ἡ «περίπτωσις» καὶ ἀπὸ πλευρᾶς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς. Ποτέ του, σοῦ λέει, δὲν τὸ εἶδε τέτοιο πρᾶμα σὲ ἐγκληματία, οὔτε καὶ τὸ διάβασε πουθενά. Δοκιμάσανε λοιπὸν χίλια δυὸ κόλπα καὶ χίλια δυὸ παρακάλια τοῦ κάνανε καὶ στὸ τέλος, σὰν τοῦδωσαν τὸ λόγο τους πὼς δὲ θὰ τὸ λέγανε πουθενὰ τὸ μυστικό, οὔτε σὲ ἄνθρωπο, οὔτε στὸ δικαστήριο μὰ οὔτε καὶ στὸν πνευματικό τους ἀκόμα, τὸν ἔκαμαν καὶ μίλησε.

—Μ' ἔβρισε, εἶπε, καὶ μὲ πρόσβαλε! Μ' ἔβρισε καὶ μὲ πρόσβαλε καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἐσκότωσα...

—Καὶ τὶ βρισιὰ σοῦ εἶπε;

—Μὲ εἶπε μποτσικοκέφαλο!

—Ἄλλο τίποτα;

—Τίποτα.

Ταμπλᾶς τοὺς ἦρθε. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἐσκότωσες, ἐρώτησαν μ' ἕνα στόμα κ' οἱ δυό τους, ὁ Σωτήρης κι ὁ κὺρ Χριστάκης.

—Ναί, ἀπάντησε ξερὰ ὁ Ἀλῆς καὶ σὲ λίγο συνέχισε: Τὸν ἐσκότωσα καὶ μετάνοιωσα τὴν ἴδια στιγμή, μὰ ἤτανε πολὺ ἀργά... Μιὰ φορὰ ἀπὸ σᾶς θέλω νὰ φυλάξετε τὸ λόγο σας. Ἂν εἴσαστε φίλοι ἀληθινοί, ὅπως τὸ εἴπατε, δὲ θέλω, ὅ,τι καὶ νὰ γίνη, νὰ τὸ πῆτε σὲ κανένα. Τόχω καλύτερο νὰ μὲ κάψουνε ζωντανό, παρὰ ν' ἀκουστῆ πὼς εἰπώθηκε τέτοιος λόγος γιὰ μένα.

Τοῦκανε ἀκόμα κάμποσες ἐρωτήσεις ὁ δικηγόρος, τοῦ ξανάδωκε ὁ Σωτήρης τὸ λόγο της τιμῆς του πὼς δὲ θὰ τόλεγαν πουθενὰ τὸ μυστικό, τοῦδωσε καὶ διακόσιες δραχμές, γιατὶ ἦταν ἀδέκαρος, καὶ σηκωθήκανε καὶ φύγανε.

***

Σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ γινόταν ἡ δίκη.

Τὰ πράματα ἤτανε πολὺ ἄσκημα γιὰ τὸν Ἀλῆ Καγιάμ. Ἔπαιζε τὸ κεφάλι του ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ἂν δὲν τὰ καταφέρωμε νὰ θέσωμε ἐν ἀμφιβόλω τὸ ζήτημα τῆς λησταείας, δὲν πιστεύω νὰ τὴ γλιτώση, εἶπε ὁ δικηγόρος στὸ Σωτήρη. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὑπεράσπισή του τὴν εἶχε τὸ περισσότερο στηρίξει στὸ σημεῖο τοῦτο, στὴν προσωπικὴ προσβολὴ τοῦ πελάτη του.

Εἶπε, εἶπε, σὰν ἦρθε ἡ ὥρα του νὰ μιλήση, χίλια δυὸ ἐπιχειρήματα ἔφερε στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰποδείξη πὼς ὁ Ἀλῆ Καγιὰμ ἦταν ἄξιος τῆς ἐπιεικείας τῶν δικαστῶν του. Εἶπε πὼς ἦταν ἥσυχος οἰκογενειάρχης κι ἀγαθὸς ἀπὸ φυσικό του, ἀνίκανος ὄχι μονάχα νὰ σκοτώση προμελετημένα γιὰ νὰ λησταέψη, μὰ καὶ νὰ τὸ σκεφτῆ ἀκόμα ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Εἶπε πὼς ἦταν ὁ τιμιώτερος ἄνθρωπος τοῦ χωριοῦ του, πὼς αὐτὸ τὄξεραν καὶ τὸ μολογοῦσαν ὅλοι οἱ χωριανοί του καὶ πὼς πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς. εἶχαν ἔρθει νὰ μαρτυρήσουνε στὸ Δικαστήριο γιὰ τὸ χαρακτῆρα του καὶ γιὰ τὸ παρελθόν του. Κι' ἀφοῦ παράστησε καλὰ μπροστὰ στοὺς δικαστὲς καὶ στοὺς ἔνορκους τὶ πρᾶμα ἦταν ὁ Ἀλῆς, ἐπροσπάθησε ὕστερα νὰ παραφουσκώση τὴν προσβολὴ ποὺ τοῦγινε γιὰ νὰ ἀλαφρύνη κάπως τὴ θέση του, καὶ νὰ τὰ καταφέρη νὰ τοῦ σώση τὸ κεφάλι.

—Τὸν ἄνθρωπον, λοιπόν, αὐτόν, κύριοι ἔνορκοι, εἶπε σὲ βαρὺ κυματιστὸ τόνο, ὅλο τρέμουλο, ὁ κυρ Χριστάκης ὁ Τζογές, δείχνοντας γεμάτος εὐλάβεια καὶ θαυμασμὸ μὲ τρεμάμενο καὶ πολυτεντωμένο τὸ δάχτυλο τὸν Ἀλῆ, τὸν ἄνθρωπον, λέγω, αὐτόν, τὸν ἀπεκάλεσε τὸ θῦμα ἐμπαικτικῶς μποτσικοκέφαλον! Πρὸς στιγμὴν ὁ ἀτυχὴς κατηγορούμενος..

—Ψέματα, Κατῆ ἐφέντη, ψέματα! Ἐφώναξε κατακίτρινος ἀπὸ τὸ θυμό του ὁ Ἀλῆς καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση του μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ χυμήξη καὶ νὰ τοῦ σπάση τὰ μοῦτρα τοῦ δικηγόρου, πού τόσο πρόστυχα τὸν ἐγέλασε. Ψέματα! Γιὰ νὰ τόνε λησταέψω τὸν ἐσκότωσα τὸν φεσά!

Ἂν δὲν ἐπρόφταιναν οἱ χωροφύλακες, θὰ τὸν ἐτσαλάκωνε γιὰ καλὰ τὸν κυρ Χριστάκη. Θεριὸ εἶχε γίνει ὁ Ἀλῆς, θεριὸ ἀνήμερο—μ' ἕνα μάτι θολό, ἐγκληματικὸ ποὺ ἔπαιζε σὰν τὸ μάτι τοῦ μανιασμένου λιονταριοῦ. Ὁ κυρ Χριστάκης, ὅπως ἤτανε καὶ τὸ πάτωμα σάπιο ἐδῶ ἐκεῖ καὶ ξεκάρφωτο, κλονίστηκε μὲ τὴ φασαρία καὶ παρὰ λίγο νὰ πέση, ζαλισμένος κι ἀπὸ τὴν ταραχή του, μὰ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν

ἔμπρακτον, ὅπως ἔλεγε, διάψευσιν τῶν λόγων του ὑπὸ τοῦ πελάτου του ποὺ, ἔξω ἀπὸ τὴν ὁμολογία, ἔδειχνε καθαρὰ μὲ τὴν ὅλη στάση του καὶ μὲ τὴν ὄψη του ἐκείνη, τὴν ἄγρια καὶ τὴ συννεφιασμένη, πῶς ἤτανε πραγματικὰ μιὰ ἐγκληματικὴ φυσιογνωμία.

Σύγκαιρα ὁ πρόεδρος ἐχτύπησε τὸ κουδούνι, ἐφώναξε αὐστηρὰ στὸν κατηγορούμενο νὰ σιωπήση καὶ νὰ καθήση κάτω, ἐσύστησε στὸν ἴδιο αὐστηρὸ τόνο νὰ ἡσυχάση καὶ τὸ ἀκροατήριο, γιατὶ ἔγινε μεγάλος σαματὰς ἐκεῖ μέσα μὲ τὸ ἐπεισόδιο καί, ἀφοῦ ἡσύχασαν τὰ πράματα, σηκώθηκαν ὅλοι δικαστὲς καὶ ἔνορκοι καὶ πήγονε νὰ σκεφτοῦνε κατὰ πὼς τὸ λέει ὁ Νόμος, γιὰ νὰ βγάλουνε τὴν ἀπόφαση γιατὶ ἀρκετά, λέει, φωτίστηκε τὸ Δικαστήριο μὲ τὸ ποιὸν τοῦ κατηγορουμένου.

Καὶ τὴν ἐβγάλανε. Κ' ἤτανε φοβερὴ ἡ ἀπόφασό τους: Ἀπόπειρα ληστείας μετὰ φόνου. Θάνατος!

***

Καταδικάστηκε σὲ θάνατο ὁ Ἀλῆ Καγιάμ, μὰ δὲν ἔγινε ἡ ἐκτέλεσή του. Ὁ Σωτήρης ἔπεσε μὲ τὰ μοῦτρα, ἔφαγε τὸν κόσμο, ποὺ λέει ὁ λόγος, καὶ κατάφερε καὶ τοῦ μετρίασε τὴν ποινὴ σὲ ἰσόβια δεσμά. Καὶ τὸν ἐστείλανε τότε τὸν Ἀλῆ στὴν Αἴγινα, στὶς φυλακές, γιὰ νὰ κάνη τὴν ποινή του.

Δεκαπέντε χρόνια ἔμεινε μέσ' τὴ φυλακή. Κι ἀπάνω στὰ δεκαπέντε, γιὰ τὴν καλὴ διαγωγὴ ποὺ ἔδειξε, τοῦ δώσανε χάρη καὶ βγῆκε.

Σὰν ἐβγῆκε, πέρασε στὸν Πειραιὰ μ' ἕνα καΐκι κι ἀπὸ τὸν Πειραία ξεκίνησε πεζὸς κ' ἦρθε στὴν Ἀθήνα. Κι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, πάλι πεζός, ξεκίνησε κ' ἦρθε στὸ Κορμπάνκιοϊ, τὸ χωριό του. Ἕνα μῆνα περπατοῦσε. Τοῦ βγῆκε ἡ ψυχὴ στὴν πορεία τοῦ φουκαρά, μὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀλλὰχ τὰ κατάφερε κι ἔφτασε, σὲ κακὸ χάλι, στὴν Κομοτηνή. Κι ἔτσι, σὰ φάντασμα, σκελετωμένος κι ἀμίλητος ρημαγμένος καὶ συφοριασμένος, ὕστερ' ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια, ἄφηνε πάλι πίσω του, ἕνα καυτερὸ μεσημέρι, τὴν Κομοτηνὴ κι ἀνέβαινε πεζός, δίχως τὸ γαϊδουράκι του, τὶς ἀπότομες πλαγιὲς τοῦ Τοκατζίκ.

Κι ὅταν ἔφτασε ἀπάνω ψηλὰ στὸ βουνό, καθὼς σὲ κάποια στροφή, σὲ κείνη τὴν ἴδια στροφὴ ποὺ παίρνοντάς τηνε βλέπεις τὴν πόλη. ἀγνάντεψε ὁ Ἀλῆς ξαπλωταριὰ κάτω τὴν Κομοτηνή, ἀναστέναξε βαθειὰ ὁ μαῦρος καί. ἔτσι χωρὶς νὰ τὸ θέλη, τοῦ ἦρθε νὰ καθήση κάπου νὰ ξεκουραστῆ. Ἐκάθησε ἀθέλητα κι ἀνόρεχτα σ' ἕνα κοτρώνι, ἄναψε ἕνα τσιγάρο —βίτσιο καὶ τοῦτο ποὺ τὸ ἀπόχτησε μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες συφορές του στὴ φυλακὴ—καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ μοιραίου ἐκείνου ὁράματος ἀρχίνησε νὰ ἀνασκαλεύη μὲ τὸ νοῦ του τὰ περασμένα.

—Κουταμάρα! Στέναξε, μιὰ στιγμή, κουταμάρα ποὺ ἔκανα! Καὶ χτύπησε πεισματικὰ τὸ ἱδρωμένο κούτελό του μὲ τὴν ἀπαλάμη του. Μὰ τὶ τὰ θέλεις, μουρμούρισε πάλι, σὰ νάθελε νὰ δικαιολογηθῆ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, καλὰ τὸ λένε: Ποτὲ δὲ φταίει ὁ φονιᾶς... Γιατὶ νὰ μὲ βρίση, γιατὶ νὰ μὲ πρόσβάλη ἔτσι στὰ καλὰ καθούμενα,... Σκέφτηκε, σκέφτηκε ἀκόμη, ἀγναντεύοντας ἀφαιρεμένος κάτω, τὸν κάμπο καὶ τὸν ποταμὸ καὶ τὴν πολιτεία, καὶ ξανὰ χτύπησε μιὰ σκαστὴ στὸ κούτελό του.

— Κουταμάρα, στέναξε πάλι, κουταμάρα!

***

Ἀργὰ τὸ δειλινὸ ἔμπαινε στὸ χωριό του, σωστὸς πειρασμὸς γιὰ ὅσους ἀπὸ τοὺς χωριανούς του ἔτυχε νὰ τὸν ἰδοῦν. Ἀσυνήθιστοι νὰ βλέπουν ξένον ἄνθρωπο στὸ χωριό τους, ἐξὸν ἀπὸ κανένα πραματευτῆ, παραξενεύτηκαν μὲ τὴν παράκαιρη ἐκείνη ἐπίσκεψη κι ἀναρωτιόνταν γεμᾶτοι περιέργεια: Τὶ νάθελε τάχα τέτοιαν ὥρα στὸ Κουρμπάνκιοϊ ὁ ξυπόλυτος ἐκεῖνος καὶ ξεσκισμένος γέροντας. Ποῦ νὰ τοὺς περάση ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς ἦταν ὁ Ἀλῆ Καγιάμ. Ἀδύνατο νὰ τὸ φαντασθοῦν τέτοιο πρᾶγα, γιατὶ ὁ Ἀλῆς εἶχε γίνει ὁλότελα ἀγνώριστος. Κάτι ἀπὸ τὰ χρόνια, κάτι ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς φυλακῆς, μὰ πιὸ πολὺ ἀπο τὴν περιπέτεια τῆς πολυήμερης πεζοπορείας, εἶχε τσακιστῆ κ' εἶχε ξεσκιστῆ κ' εἶχε μείνει ὁ μισὸς— σωστὸ φάντασμα.

Σὲ τέτοιο χάλι πῆγε στὸ σπῆτι του. Ἡ γυναίκα του δὲν τὸν ἐγνώρισε, τὰ παιδιά του δὲν τὸν ἐγνωρίσανε. Τὸν εἴχανε πιὰ ξεχάσει. Δεκαπέντε χρόνια φυλακή, δεκαπέντε χρόνια γράμμα του δὲν εἴδανε. Οὔτε ἤξεραν τὶ κάνει καὶ ποῦ βρίσκεται. Τὸν εἴχανε ξεγραμμένο. Καὶ καθὼς ἐμπῆκε κουρελλιασμένος κι ἀξούριστος μέσ' τὴν αὐλή του, δειλὸς καὶ κοντοστεκούμενος, τὸν ἐπήρανε γιὰ ζητιάνο.

—Τὶ θέλεις; Τὸν ἐρώτησε ἡ γυναίκα του·

—Εἶμαι ὁ Ἀλῆς, ὁ ἄντρας σου, τῆς εἶπε ὁ Ἀλῆ Καγιὰμ καὶ προχώρησε θαρρετὰ μέσ' τὸ σπίτι.

Ἡ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, ἄντρες πιὰ καὶ τὰ τέσσερα τ' ἀγόρια κ' ἡ Ἐμινὲ ἡ κόρη του, γυναίκα καὶ κείνη τῆς παντριᾶς, ρίχτηκαν ὅλοι στὴν ἀγκαλιά του.

—Πῶς τόπαθες, πῶς τόπαθες, ἐσύ, τέτοιο κακὸ τοῦ λέγανε, κι ἀρχίνησαν νὰ κλαῖνε, κι ἀρχίνησαν νὰ τόνε χαϊδεύουνε καὶ νὰ τόνε φιλοῦνε.

—Εἶπα καὶ γὼ νὰ κάνω μιὰ λησταεία στὴ ζωή μου, ἀπάντησε ὁ Ἀλῆς, μὰ δὲν τὸ πέτυχα. Τὴν ἐπλήρωσα ἀκριβά...

Κι ἀνάμεσα στὴ σιωπηλὴ κατάπληξη τῶν δικῶνε του, ἐσυνέχισε ἤρεμα καὶ οτοχαστικὰ σὰν πολύπειρος ληστής: Ἔτσι εἶν' αὐτὲς οἱ δουλειὲς ἂν πετύχης, πλουτίζεις στὴ στιγμὴ ἂν δὲν πετύχης, πᾶς χαμένος ὁλότελα...

ΜΠΑΜΠΗΣ ΝΙΝΤΑΣ

Θεσ)νίκη 23-7-43

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Εἶναι παλιὰ ἡ συνήθεια νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα μὲ τὰ μάτια τῆς γνώσης ἀλλὰ καὶ πολὺ πιὸ παλιὰ νὰ κατανοοῦμε τὰ πράγματα. Τὸ δεύτερο, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ παλιό, φαίνεται νὰ ξεθώριασε καὶ νὰ ξεχάστηκε.

Καταρεύγοντας λιγάκι στὴν διαιτολογία, ἄς κάνουμε χρήση, ἑνὸς κανόνος της: «Ὅσο ἀρχαιότερη εἶναι μιὰ τροφὴ τόσο καὶ ὑγιεινότερη», ἡ ἐφαρμογή του στὴν δίαιτα τῆς σκέψης νομίζω ὅτι εἶναι ἄριστη καὶ ἀποτελεσματική.

Συνάμα παρρυσιάζω καὶ τὸ ξόανο τῆς κατανόησης. Τὸ ξόανο αὐτὸ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἀλύγιστο, χοντροκομένο καὶ ἴσως καὶ ἀκαλαίσθητο, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει ὅλα τὰ μαγικὰ ξόρκια τῆς ἐνστικτώδικης ἀλήθειας ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει γιατὶ μᾶς δίνει κριτήρια γερὰ καὶ ἀτόφια.

Μ' ὁδηγὸ τὴν κατανόηση ποὺ εἶναι παλιὰ καὶ πάντα νέα ἀποκάλυψη τῆς φύσης στὸν ἄνθρωπο, ὁ διανοούμενος δὲν φοβᾶται ἢ μᾶλλον τότε εἶναι διανοούμενος.

Στὸν καθημερινὸ τύπο τῆς πόλης μας ἀπὸ γνωστὸ σκεπτόμενο, τελευταία ἔγινε μιὰ περιγραφή, ζύγισμα καὶ ἐκτίμηση ἑνὸς πετραδιοῦ τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ τῆς Καβαφικῆς ποίησης. Σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ συμπέρασμα τῆς πρόσφατης αὐτῆς ἑρμηνείας παρουσιάζει: πρῶτο ὅτι ὁ Καβάφης εἶναι ἕνας ἄνθρωπος τῆς παρακμῆς, δεύτερο ὅτι ὅλος, ὁ θαυμασμὸς καὶ τὰ βεγγαλικὰ ποὺ κάηκαν γιὰ τὴν προσωπικότητά του ἀπὸ διανοουμένους τοῦ τόπου μας, εἶναι ἕνα ἀλκοολικὸ μεθύσι καὶ βακχεία ἀνθρώπων μιᾶς πνευματικῆς παρακμῆς καὶ τρίτο ὅτι ἡ Καβαφικὴ ζωὴ εἶναι μιὰ νοσηρὴ πραγματικότητα στὴν ὁποία φέρνει μιὰ εἴσοδος ποὺ πάνω της εἶναι χαραγμένη ἡ δάντικη ἐκείνη τρομερὴ ἐπιγραφή: Ἀλλοίμονο σ' ὅσους θελήσουν νὰ μποῦν μέσα ἢ ἔστω νὰ κυττάξουν ἀπ' αὐτήν, εἶναι γιὰ πάντα χαμένοι.

Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἔχουν ἔτσι καὶ ἔπειτα γιατὶ νὰ μᾶς τρομάζει τὸ ἄκουσμα τῆς πραγματικότητας ποὺ ὀνομάζεται παρακμή; Μήπως ἡ παρακμὴ δὲν εἶναι ὁ σπασμὸς τῆς γονιμοποίησης καὶ ἡ προσδοκία μιᾶς γέννας καὶ μιᾶς ἀνανέωσης τῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι τὸ παχὺ λίπασμα, ὅπου θὰ φυτρώση νέα τάξη ζωῆς καὶ νέο ὅραμα κόσμου.

Ὁ ἀλεξανδρινὸς ποιητὴς κινεῖται ἄνετα μέσα στὴν κατάστασην αὐτὴ γιατὶ εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἐπειδὴ εἶναι σὲ θέση νὰ δημιουργήση.

Ὁ Καβάφης εἶναι δημιουργὸς καὶ γνώστης τῆς κατανόησης τῶν πραγμάτων, μέσα στὸν δαιδαλώδη καὶ παρδαλὸ κόσμο τῆς παρακμῆς, γι' αὐτὸ καὶ τὸν βλέπουμε νὰ φορτώνεται τὸν ἄχαρι ρόλο τοῦ νεκροθάφτη καὶ τυμβορύχου, γιατὶ ἡ παρακμή, ἂν παραδεχτοῦμε ὅτι εἶναι στὰ πράγματα, ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰ στιγμή, ὅπου σαβανώνονται νοήματα ζωῆς πρὸ πολλοῦ νεκρὰ καὶ διατηρούμενα ἀπὸ τὴ γνώση. Ἡ γνώση βλέπει, ὅλα σχεδὸν τὰ πράγματα ζωντανά, ἐνῶ ἡ κατανόηση βλέπει πολλὰ ἀπ' αὐτὰ νεκρὰ καὶ ἄξια νὰ θαφτοῦν μιὰ ὥρα γρηγορώτερα.

Ὁ θαυμασμὸς λοιπὸν γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ ἀνταποκρίνεται πέρα γιὰ πέρα στὰ πράγματα, γιατὶ ἡ τεχνοτροπία του ἔχει κάτι τὸ πολὺ περίεργα θαυμαστό. Ὁ Καβάφης δὲν κάνει τέχνη αὐτὸ τὸ ὁποῖο θέλει νὰ πῆ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πῆ, ὅπως συνηθίζουν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ καὶ θέλει νὰ πῆ.

Τὰ ποιήματά του Τείχη, Περιμένοντας τοὺς βαρβάρους καὶ Κεριὰ εἶναι ἀριστουργήματα σκέψης, καὶ κατανόησης τῆς πραγματικότητας τῆς ὕπαρξής μας.

Τὰ «Τείχη» εἶναι ἕνα ἁπλὸ καὶ ἀπέρριπτο κέντημα, ἀμείλικτης σκέψης καὶ κατανόησης τῆς δύναμης, ἀδυναμίας καὶ ἀθλιότητας τοῦ κάστρου καὶ φάρου ποὺ τὸ λέμε λογική. Τί κι' ἂν ἐναντίον του δὲν καταφέρνει πειρατικὴ γροθιά, ἀλλὰ δίνει καὶ ὑψώνει μιὰ περιφρονητικὴ καὶ χλευαστικὴ χειρονομία, τοῦτο εἶναι ἁπλῶς, ζήτημα ἰδιοσυγκρασίας. Τώρα πῶς συμπεραίνει ὁ κριτικὸς τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς φιλοδοξεῖ νὰ δόση μὲ τὸ ποίημά του αὐτὸ κανόνες ἀκολουθητέας ζωῆς καὶ μᾶς ἐξορκίζει μὲ μεσσιανικὴ διάθεση νὰ φύγουμε μακριὰ κι' ἀπ' τὸ διάβασμά του ἀκόμα μὴ τυχὸν καὶ μολυνθοῦμε, ἀποβαίνει πρόβλημα γιὰ ἀνθρώπους ποὺ δεν φοβοῦνται τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ἄς προχωρήσουμε περισσότερο· μὲ τὸ ποίημα αὐτό, ὁ ποιητὴς διαπιστώνει ἁπλῶς μόνον τὴν ὕπαρξη τῶν Τειχῶν γύρω του—δὲν τὰ θέλει—καὶ ὄχι ὅτι τὰ κτίζει αὐτὸς γιὰ νὰ ἐγκλεισθεῖ, μόνος, σὰν ἀγέροχος καὶ ὑπερήφανος δεσπότης, μὲ φωνὴ ποὺ εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Μοῖρας. Τὰ βλέπει καὶ αὐτὸς πανύψηλα, τρομαχτικὰ καὶ καταθλιπτικὰ μπροστά του, αὐτὰ τὰ τείχη, ἀλλὰ μένει ἀπαθὴς μὲ τὴν σκέψη φεῦδι στὰ πόδια του. Εἶναι ἢ δὲν εἶναι αὐτὰ ἡ πραγματικότητα τῆς ὕπαρξής μας; Τ' ἀτενίζει μὲ τὸ βλέμμα τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου, ποὺ λέει τώρα ζῶ καὶ τώρα πεθαίνω καὶ ὄχι τοῦ ἤδη νεκροῦ ποὺ λέει τώρα ζῶ καὶ αὔριο πεθαίνω.

ΣΤΥΛ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΤΕΙΧΗ

Χωρὶς περίσκεψιν, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδὼ
μεγάλα κ' ὑψηλὰ τριγύρω μου ἔκτισαν τείχη.
Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τώρα ἐδῶ.

Ἄλλο δὲν σκέπτομαι· τὸν νοῦ μου τρώγει αὐ-
[τὴ ἡ τύχη
διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον.

Ἀ ὅταν ἔκτιζαν τὰ τείχη πῶς νὰ μὴν προσέξω.
Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα ποτὲ κρότον κτιστῶν ἢ ἤχον.
Ἀνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

"ΛΟΥΪΖΑ ΜΙΛΛΕΡ"

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ κρατικό μας Θέατρο συνεχίζει ἔδω καὶ τρεῖς βδομάδες τὶς παραστάσεις τοῦ Δραματικοῦ Ἔργου τοῦ Φρ. Σίλλερ «Ραδιουργία κι' Ἔρωτας» (Λουΐζα Μίλλερ).

Ὅ,τι βασικὰ διακρίνει τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀπὸ τὰ δυὸ προηγούμενα εἶναι ἡ πιὸ ἐπιμελημένη προσπάθεια στὸ παίξιμο, ἀποτέλεσμα πιὸ ἐντατικῆς κι' εὐσυνείδητης ἐργασίας. Ἐπίσης ἐνῶ στὴν «Τρισεύγενη» καὶ τὴ «Βαβυλωνία» διαπίστωνες βασικὲς παραποιήσεις, στὴν «Λουΐζα Μίλλερ» γενικὰ ἔλλειπαν αὐτές, ἐν τούτοις—κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τονιστῆ—δὲν ὑπῆρχε ζωντανὴ καὶ βαθειὰ κατανόηση τῶν ρόλων. Ὁ δραματικὸς χαρακτῆρας ἢ τὸ πάθος κι' οἱ ἠθικὲς ἀντινομίες τῶν προσώπων τοῦ δράματος δὲν ἔνοιωθες νὰ εἶχαν γίνει γιὰ τοὺς ἠθοποιοὺς ποὺ τὰ ὑποδύονταν δικό τους ψυχικό γεγονός, δική τους ἔντονη ζωή. Γι' αὐτὸ κι' οἱ ἠθοποιοὶ κόντευαν μόνον ν' ἀναστήσουν τοὺς ἥρωες τοῦ δράματος, πήγαιναν μόνον νὰ σὲ πείσουν, νὰ σὲ τυλίξουν ψυχικὰ καὶ νὰ σὲ συνεπάρουν μαζί τους, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώνουν νὰ φτάσουν ὡς τὸ τέλος στὴν ἀληθινὴ ὑποκριτικὴ δημιουργία, ὅπως τὴν ἀνέπτυξα στὸ προηγούμενό μου ἄρθρο. Ἂν ἡ Λουΐζα Μίλλερ κρατοῦσε ἐντατικὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατῆ ὡς τὸ τέλος, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ δρᾶμα αὐτο καθ' ἑαυτὸ κλείνει μέσα του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος συμπεπυκνωμένη ἠθικὴ δύναμη, ἀλήθεια ἀνθρωπίνων παθῶν τῆς μοίρας ποὺ σὲ κρατάει αἰχμάλωτο καὶ σ' ἀναγκάζει σὰν μὲ μαγικὴ ἐπιβολὴ ν' ἀκολουθᾶς τὸ ξετύλιγμά του μὲ κρατημένη ἀνάσα. Ναί, ἀλλὰ ὁ ἠθοποιὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαρτήση τὴν ἐπιτυχία τῆς σκηνικῆς ἐξήγησης ἑνὸς δράματος ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν δύναμη τοῦ λόγου τοῦ ποιητῆ.

Ὁ λόγος, ἡ πλοκή, ἡ ὁμορφιὰ κι' ἡ δυναμή του, εἶναι τοῦ ποιητῆ, στὸν ἠθοποιὸ μένει ν' ἀποδώση ἄσχετα ἢ παράλληλα πρὸς αὐτὸν μὲ πλαστικὴ κι ἁρμονικὴ κίνηση κι' ἀπαγγελία ζωντανὰ κι' ἀληθινὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν ψυχικῶν γεγονότων τοῦ δράματος.

Ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ ἠθοποιοῦ κλείνεται στὸ ἑξῆς: Μέσ'ἀπὸ τὴν ἀπαγγελία. τὴν κίνηση καὶ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου καὶ τὴ ματιὰ νὰ πλάθεται καὶ νὰ ξεπηδάει μόνο του ζωντανὰ κι' ἀνάγλυφα ὅτι σαλεύει καὶ ζεῖ μέσα στὸ λόγο τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸ δὲν τὸ κατώρθωσαν κατὰ τὸ ἀνέβασμα τῆς «Λουΐζας Μίλλερ» οἱ ἠθοποιοί. Κι' εἶναι δύσκολο αὐτὸ σ' ἕνα τέτιο δρᾶμα, ὅπου τὸ πάθος κι' οἱ πίστεις τῶν προσώπων ξεσποῦν μὲ πύρινην ὁρμὴ καὶ τοὺς ὁδηγοῦν μὲ ἀμετάτρεπτη δύναμη στὴ δράση, στὴ ζωὴ ἢ στὸ θάνατο.

Δυστυχῶς ὁ χῶρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ σὲ λεπτομέρειες. Ὅμως θ' ἀναφέρω χαρακτηριστικὰ τὴν τελευταία πράξη. Ἡ λύση προμυνιέται, αἰωρεῖται πιὰ σὰν μαύρη, ἀδυσώπητη θύελλα πάνω ἀπ' τὴ Λουΐζα Μίλλερ καὶ τὸν Φερδίναν̄δο, μὰ κι' ἐντός τους βογγᾶ γιατὶ ἐντὸς τὴν κλείνουν, κι' οὔτε οἱ ἴδιοι μποροῦν πιὰ νὰ τὴν στάματήσουν γιατὶ εἶναι οἱ ἴδιοι αἰχμάλωτοι τοῦ ἠθικοῦ ἀκέριου εἶναι τους, ποὺ ὑψώνεται σ' ἀμετάτρεπτη μοῖρα. Μέσα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ ποιητῆ. ὅπως ἔπλασε τοὺς ἥρωες του νοιώθεις κι' ὅλας τὸ τραγικὸ τέλος, εἶναι διάχυτο, κι' ἂς μὴν ἔχει εἰπωθεῖ ἀκόμη τίποτε γι' αὐτό. Κι' ὅμως ἀπὸ τὸ παίξιμο τόσο τῆς δος Ν. Βολωνάκη ὅσο καὶ τοῦ κ. Ν. Χατζίσκου τίποτε δὲν ἔνοιωθες νὰ προμηνύεται. Τὴν ἀναμενόμενη τραγικὴ λύση, ποὺ πλησιάζει μὲ τὴν ἀκλόνητη σταθερότητα μοίρας, δὲν τὴν ἔβλεπες ζωγραφισμένη στὸ παίξιμό τους. Ἡ ἀναλοίωτη, αἴθρια ὥρες ὥρες, μορφὴ τοῦ κ. Χατζίσκου, ἡ χωρὶς μυστικὴ ταραχὴ καὶ πυρετὸ κίνηση καὶ στάση του, ἡ σταθερὴ καὶ καθάρια, ρητορικὴ πότε πότε, φωνή του δὲν ἔκρυβαν τίποτε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα σὲ ζωὴ καὶ σὲ θάνατο, τίποτε ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιο πένθιμό του μυστήριο. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ δίδα Βολωνάκη, ἂν καὶ ἡ τελευταία εἶχε στιγμὲς ποὺ ἄγγιζε τὸ τραγικό. Τὸ παίξιμό τους ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τόσο ἀσταθὲς καὶ χωρὶς ἀληθινὰ φλογερὴ πίστη, ποὺ τόσο λίγο σ' ἔπειθαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ ὅτι πίστευαν, ἔπασχαν κι' ἀγωνίζονταν ὥστε καὶ τὴν τελευταία στιγμὴ ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἔπινε τὸ δηλητήριο. ἀμφέβαλλες καὶ σκεφτόσουνα: Ἀληθινὰ πρόκειται αὐτὸς νὰ σταματήση τὴ ζωή του, νὰ φτάση ὡς τὸ τέλος; Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν κατώρθωσαν οἱ ἠθοποιοὶ νὰ σοῦ μεταδώσουν τὸ τραγικὸ δέος τῆς τελευταίας πράξης.

Ἕνα μέρος τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς βαρύνει βέβαια καὶ τὸν σκηνοθέτη. Γιὰ τὴν σύμπραξη αὐτοῦ στὸ ἀνέβασμα τοῦ ἔργου πρέπει νὰ τονιστοῦν τὰ ἑξῆς: Ἐνῶ τὸ δρᾶμα προχωρεῖ ἀπὸ σκηνὴ σὲ σκηνὴ μὲ αὐξανόμενη ἔνταση, ποὺ ἀποκορυφώνεται στὸ τέλος, στὴν ἐξέλιξη τοῦ παιξίματος τῶν ἠθοποιῶν δὲν τὸ διεπίστωνες αὐτό, ἐπίσης ἦταν χαρακτηριστικὸ ὅτι εἴτε πάθος, εἴτε ἀγανάκτηση εἴτε θυμὸ ἤθελαν νὰ ἐκφράσουν οἱ ἠθοποιοί, τὸ ἐπεδίωκαν πάντα μὲ δυνατὲς φωνές, χωρὶς νὰ ὑπολογιστῆ ὅτι τὸ χρῶμα κι' ὁ τόνος της παίζουν τὸν σπουδαιότερο ρόλο. Ἔπειτα σὲ μεμονωμένα σημεῖα ὅπου ὑπῆρχαν μικροὶ μονόλογοι ἔβλεπες τὸν ἠθοποιὸ νὰ προχωρῆ μποστὰ στὴ σκηνὴ καὶ νὰ μιλάει πρὸς τὴν αἴθουσα σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ καμμιὰ ἀνακοίνωση πρὸς τὸ κοινό. Μὰ ὁ μονόλογος εἶναι μιὰ ἐντελῶς ὑποκειμενικὴ ὑπόθεση μιὰ ὁμιλία «πρὸς ἑαυτόν» ποὺ πηγάζει ἀπὸ βαθειὰ ταραχὴ, πυρετὸ καὶ ἐσώτατη αὐτοσυγκέντρωση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ προσέξη κι' ἡ δις Βολωνάκη, ποὺ ἐπανειλημένα, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν διάλογο, στρέφεται πρὸς τὸ κοινὸ, πρᾶγμα ποὺ καταστρέφει τὴν αἰσθητικὴ ἑνότητα μιᾶς σκηνῆς καὶ διασπάει τὴν ἐσωτερική της ψυχολογικὴ ἔνταση. Τὰ παραπάνω σημεῖα πρέπει κατὰ τὴν γνώμη μου νὰ προσεχτοῦν ἀπὸ τὸν σκηνοθέτη, ἂν θέλη νὰ συντελέση στὴν ζωντανὴ κι' ἀληθινὴ ἀπόδωση τῶν ἔργων.

Στὴν «Λουΐζα Μίλλερ», τὸ σημειώνω πάλι, προσέξαμε μιὰ πρόοδο στὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴν προσπάθεια. Εἶναι ὅμως ἔργο ποὺ ἀπαιτεῖ ἀπὸ μέρους τῶν ἠθοποιῶν καταβολὴ ψυχικῆς ὑπερέντασης, γιὰ τὴν ὁποία δὲν εἶναι ἀκόμη συνηθισμένοι ἢ φτασμένοι οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ Κρ. Θεάτρου. Δὲν ἦταν γι' αὐτὸ ἄσκοπη ἡ πρόταση μας στὸ προηγούμενο ἄρθρο γιὰ ξεκίνημα ἀπὸ ἁπλούστερα ἔργα.

Αὐτὰ ἀναμένοντας τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Πειρασμοῦ» κωμωδίας τοῦ Γρ. Ξενοπούλου.

ΠΑΝ. ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
ΣΠΥΡΟΥ ΣΥΡΟΥ
Ὁδὸς Ἀσκητοῦ 58 — Τηλεφ. 39·19

S, Syros geg. Nr. 9280

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

Η ΕΚΔΟΣΗ ΜΑΣ

Οἱ προσδοκίες μας δὲν διαψεύσθηκαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰσιόδοξη διαπίστωση ποὺ κάναμε ὕστερ' ἀπ' τὴν κυκλοφορία τοῦ πρώτου φύλλου τῶν «Μακεδονικῶν Γραμμάτων». Εἴδαμε πὼς ἡ πραγματικότητα ἦταν τέτοια ποὺ τὴν πιστεύαμε. Ἕνα κόσμο νέων καὶ παλιῶν συνειδητά καὶ χωρὶς καμμιὰ πρόθεση ἐπιπολαίας κολακείας ἢ προχειρόλογης κριτικῆς ν' ἀνταποκρίνεται μ' ἐνθουσιασμὸ στὴν προσπάθειά μας αὐτή.

Πῶς νὰ μὴ νιώθει κανένας χαρὰ γιὰ ἕνα τέτοιο ἀποτέλεσμα μιᾶς τόσο δύσκολης ἀρχῆς καὶ πὼς νὰ μὴ γεμίζει ἡ ψυχή του ἀπὸ ἀλύγιστη ἀποφασιστικότητα κι' ἀπὸ ἀκατάβλητη δύναμη κι' ἐλπίδα γιὰ μιὰ συνέχεια πιό καλὴ καὶ πιὸ ἄξια κι' ἀπὸ μιὰ πιὸ βαθειὰ ἀναγνώριση εὐθύνης ἀπέναντι σ' ἕνα κόσμο ποὺ ἦρθε πρόθυμος νὰ σταθεῖ πλάϊ μας γιατὶ πίστεψε καὶ θέλησε κι' αὐτὸς ὅπως κι' ἐμεῖς: τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα νὰ ζεῖ καὶ νὰ ἐκδηλώνεται κι' ἐδῶ πάνω.

Ο ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΣΧΗΜΑΤΟΣ

Ξέρουμε πὼς καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἡ ἐκτύπωση παρουσιάζουν τρομερὴ φτώχεια. Πρῶτοι ἐμεῖς θὰ θέλαμε κάτι τὸ πολὺ πιὸ τέλειο σ' ἐμφάνιση. Ὅμως ἀντιμετωπίζουμε μ' ὅλη τὴν ἁπλῆν αὐτὴ ἐμφάνιση τόσο τρομερὲς δαπάνες ὥστε δὲ μᾶς εἶναι, πρὸς τὸ παρὸν τοὐλάχιστο δύνατη μιὰ πλουσιώτερη ἔκδοση.

ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΗΘΟΠΟΙΟΙ

Ἡ στάση ὡρισμένων θεατῶν ποὺ ἀποχωροῦν ἀπ' τὴν παράσταση τοῦ θεάτρου πρὶν τελειώση δείχνει ἔλλειψη καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς καὶ συνείδησης πραγματικοῦ θεατῆ, θίγει δὲ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τοὺς ἄλλους θεατές. Ὅμως τοῦτο δὲν ἦταν λόγος γιὰ νὰ δώσει τὸ δικαίωμα σ' ἕναν ἠθοποιὸ τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου νὰ δώσει ἐντολὴ σὲ μιὰ παράσταση νὰ κλείσει ἡ αὐλαία πρὶν τελειώσει τὸ ἔργο, γιατὶ εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀποχωροῦν ὡρισμένοι θεατές. Ἀπ' ὅλους τοὺς θεατὲς δὲν μποροῦμε ν' ἀξιώσουμε μιὰ ἀνώτερη καλλιτεχνικὴ συνείδηση καὶ συμπεριφορά. Ἀπ' τοὺς ἠθοποιοὺς ὅμως τοῦ Κρατικοῦ πρωτ' ἀπ' ὅλα αὐτὸ ζητοῦμε: Νὰ μποροῦν νὰ σταθοῦν στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς των καὶ νὰχουν πλήρη συνείδηση τῆς εὐθύνης τους ἀπέναντι στὸ κοινὸ ποὺ πάει γιὰ νὰ δῇ τὸ ἔργο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κι' ὄχι γιὰ νὰ τοῦ κλείσουν τὴν αὐλαία κατάμουτρα. Ὅταν δὲν ὑπάρχει ἡ συνείδηση αὐτὴ τῆς εὐθύνης, τότε παρουσιάζοντσι τέτοια λυπηρὰ φαινόμενα, γιὰ τὴν πρόληψη καὶ τὴν μὴ ἐπανάληψη τῶν ὁποίων ἡ εὐθύνη βαρύνει τὸν κ. Διευθυντὴ τοῦ Κρατικοῦ.

Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΚΑΚΟΣ;

Ἔπρεπε νὰ τ' ἀκούσουμε κι' αὐτό. Ὁ Σπανδωνίδης σὲ μιὰ διάλεξή του μὲ θέμα «ἡ ψυχοσύνθεση τοῦ Παπαδιαμάντη» μᾶς παρουσίασε ἕναν Παπαδιαμάντη κακό! Αὐτὸς ὁ ἀσκητής, ὁ ἁγνὸς—ὁ ἅγιος, θὰ μποροῦσε νὰ εἰπεῖ κανεὶς—αὐτός, ποὺ τὰ διηγήματά του μιλοῦνε τόσον εὔγλωττα γιὰ τὴν ψυχή του, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔκαμε κακὸ οὔτε σὲ μυρμήγκι, αὐτὸς ἦταν κακός; Ἔ, λοιπόν, ὄχι. Δὲν ἀναγνωρίζουμε τὸν Παπαδιαμάντη στὴν εἰκόνα ποὺ μᾶς παρουσίασε ἡ διάλεξη.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

Εἰδοποιοῦνται οἱ φίλοι καὶ οἱ συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ, ὅτι ὁ Δ)τὴς στὸ ἑξῆς θὰ βρίσκεται στὰ γραφεῖα κάθε Τρίτη—Πέμπτη καὶ Σάββατο 12-1 π.μ. καὶ 4-6 μ.μ.

Σακκελαρ. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλά σας λόγια. Πιστεύουμε πὼς θὰ μπορέσουμε νὰ συνεχίσουμε στὸ δύσκολο αὐτὸ δρόμο. Θὰ χαιρόμασταν πολὺ ἂν περνούσατε νὰ σᾶς γνωρίσουμε.

Ν. Χαρ. Σύμφωνοι γιὰ ὅσα λέτε, Ἐλπίζουμε καὶ στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ πολὺ σύντομα νὰ ἐπεκτείνουμε τὴ δράση μας.

Νικ. Γαρ. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ δειλιάζετε γιὰ τὴν ἀποστολὴ συνεργασίας' Κι' ἂν ἀκόμα ὅπως λέτε φοβεῖστε πὼς δὲ θ' ἀξίζει τὸν κόπο, δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ζημιώσει αὐτό. Ἴσια ἴσια μάλιστα θάχετε τὴν κρίση κι' ἑνὸς τρίτου ἀμερόληπτου κριτή.

Ἀ Κουσ. ἐνταῦθα. Τὰ «χαλάσματα δὲν παρουσιάζουν κανένα ἀξιοπρόσεχτο σημεῖο. Ἡ ποίηση ἔχει πολλὲς ἀπαιτήσεις. Περιμένουμε νὰ περάσετε ἀπὸ τὰ γραφεῖα.

Σημ.—Ἀπαντοῦμε πάντα μὲ σειρὰ λήψης γραμμάτων σ' ὅσα γράμματα ἐπιτρέπει ὁ χῶρος ποὺ διαθέτει τὸ περιοδικὸ γιὰ ἀλληλογραφία.

Μ. Γ.

ΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Ἀντιπρόσωπός μας στὴν Ἀθήνα εἶναι ὁ κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Σ' αὐτὸν μποροῦν ὅσοι μένουν στὴν Ἀθήνα ν' ἀπευθύνωνται εἴτε θέλουν νὰ ζητήσουν πληροφορίες εἴτε νὰ δώσουν συνεργασία ἢ νὰ στείλουν βιβλία πρὸς κρίση. Δ)σις Ὑπουργεῖο Παιδείας ἢ Μαραθῶνος 11 (Νέα Χαλκηδών).

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ: Ντὸν Κιχώτης Μετάφ. Καρθαίου
ΜΥΡΙΒΗΛΗ: Ἀντώνης ὁ Ἀρβανίτης
ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ: Κοτζάμπασης τοῦ Καστρόπυργου
ΚΟΡΝΑΡΟΥ: Δαίμονας
» Δὲν θὰ πεθάνουμε
ΑΛΕΞΙΟΥ ΕΛΛΗΣ: Λοῦμπεν
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Β.: Χρονικὸ τοῦ 43
ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ: Μορφὲς τοῦ 21 Β'. ἔκδοση
ΚΟΥΛΟΥΛΑ Λ.: Τρίγλυφο
ΔΗΜΑΡΑ: Δοκίμιο γιὰ τὴ ποίηση
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Πρόσωπα καὶ κείμενα τεῦχος Γ'.: Παλαμᾶς
ΜΠΑΣΤΙΑ: Μπουμπουλίνα
ΨΑΘΑ: Ὀρκίζομαι νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

ΜΑΡΙΔΑΚΗ: Ἀκτέλεσις ἀλλοδαπῶν ἀποφάσεων
R. ALLENDY: (Μεταφρ. Μεραναίου) Δίκαιο καὶ Ψυχανάλυση
STAUB: (Μεταφρ. Μεραναίου) Ὁ ἐγκληματίας καὶ οἱ δικαστές του
ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ: Θεμέλια Ἠθικῆς
ΟΥΑΙΛΑΝΤ: Τέχνη καὶ ἠθική